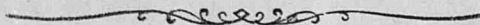

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL VI.

1 APRILIE 1872 — 1 MARTIE 1873.

Redactor: JACOB NEGRUZZI.

I AȘI.

TIPOGRAFIA NATIONALA.

1873.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franța și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an iutreg, în Iași la Tipo-Litografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Soccec et Comp.; în toate celelalte orașe din România la bioururile postale.

RESBUNAREA LUI STATU-PALMĂ *)

LEGENDA.

Urieșul Strimbă-Lemne cu-al său gemen Sfarmă-Peatră

Au văzut căzând potopul ș'au trecut potopu'n not!
De când sunt povești în lume și se spun pe lângă vatră,

Ei duc zile cu piticul Statu-palmă-Barba-cot.
Amândoi pe-o vale verde, la picioarele-unui munte

Lungiți unul lângă altul, stau grăind în limba lor,
Dar ei sunt în neastemper; când și când pe a lor frunte

O gândire 'ntunecată se întinde ca un nor.

„— O cunoști pe Trestiana, frate?—zise Strimbă-Lemne.

„— O cunosc!. când se arată, soarele îi face semne.

„Căci de când Ileana mândră n'au văzut el așa floare.

„Ca Ileana Cosinzana fata-i chiar ruptă din soare.
„— Bine zici, dar nu-mi stă'n minte cum l'asa frumoasă fată

„Buturuga Statu-Palmă a putut să-i fie tată?
„— Pomul nalt, frumos, resare din semința cea măruntă,

„Ș'apoi... știi tu că Pepelea vornicel i-a fost de nuntă!

Urieșii, stând pe coate, au trântit un hohot tare
Cât s'a resunat pământul într'o lungă depărtare,
Și toți vulturii din codri, ridicându-se pe vânt,
S'au nălțat în nori să vadă ce minune-i pe pământ..

Apoi ear, căzând pe gânduri, Sfarmă-Peatră zice:
„—Frate!

„Câte stânci de aur pline și de pietre nestimate
„Le-aș da vesel Trestianii, toate zestre ca să-i fie
„De-ar voi fata cu mine să se lege'n cununie!
— Ca și tine, zice grabnic Strămbă-Lemne; ca și tine

„Câte lunci, păduri și codri de cântări și de flori pline,

„Câte paseri vii, măestre, șoimi și pajuri nasdravane,

„Păuni mândri, flori cu pene, dulci minuni aeriane,
„Căți lei, pardoși, căprioare, cerbi cu coarnele de aur,

„Cuiburi de privighetoare, cuiburi scumpe de balaur,

„Flori și frunze, umbra dulce și codreana armonie

„Toate-ar fi a Trestianei, de-ar vroi a mea să fie!

— A ta!“ strigă Sfarmă-Peatră, în văzduh făcând un salt,

Ș'apucând în a sa mână un gigantic bolovan.

— A mea!“ strigă Strămbă-Lemne, ridicând un stejar nalt

Și'nvêrtindu-l pe deasupra ca un groznic buzdugan.

De odat' un răcnet jalnic sus pe munte se aude!..

Urieșii se'ntorc iute părăsind armele crude,

*) Sfarmă-Peatră, Strimbă-Lemne și Statu-palmă-barba-cot sunt ființe fantastice din povestile populare. Statu-palmă aleargă pe pământ și pe sub pământ calare pe un epure șchiop.

Și zărește pe Statu-palmă de-alungul pe deal sărind
Și'ncrecat în a sa barbă ca un ghem rostogolind.

Sfarmă-Peatră-i ține calea și-l redică 'ncet pe
palmă :

— Săriți voi, urgia lunei! săriți!.. țipă Statu-
Palmă.

„Resturnați copaci în codri, măcinați dealuri și stânci,

„Astupați cărări și drumuri, tulburați apele-adânci

„Puneți stăvili netrecute sus din ceruri până jos...

„Trestiana, Trestiaua, mi-a răpit-o Făt-frumos!“

Și bătrânul 'n desperare smulge părul său din
barbă

Și ca'n luptă grea de moarte el se svirecolește 'n
earba.

— Făt-frumos pe Trestiana!“ strig turbații urieși
Și alerg, unul spre codri, celalalt spre munții pleși.

Atunci lumea spăimântată crezută că-i veni so-
rocul!..

Sfarmă-Peatră cu largi pasuri calcă munte după
munte,

Trece riuri fără poduri și prăpastii fără punte
Lăsând urme de cutremur la tot pasul, în tot locul!..

Unde vede-o stâncă naltă el o macină cu palma;
Bolovanii sub picioare-i dau de-a dura; dau de-a-
valma,

Și cu peatra măcinată, și cu petrele-aruncate
El iezește, bate, umflă riurile tulburate.

Culmele trec peste șesuri, apele trec peste maluri,
Valuri mari se sparg în sgomot de pietroase, nalte
valuri,

Dar nici elocotul de ape clăbucind, curgând în
spume,

Nici chiar troncotul de sdraveni bolovani în rostogol
Nu'ngrozesc ca urieșul ce s'arată crunt la lume
Cu fălci negre seârșnitoare, cu ochi roși, cu pep-
tul gol.

El apare pe sub nouri ca un munte de turbare
Ce amenință pământul să-l turtească'n resbunare!

Ca și densusul strămbă-Lemne, uragan de vijelie,
Intră'n lunci, păduri și codri ducând viscol, du-
când larmă!

Plopul nalt l'a sa suflare ca o creangă se mlădie,
Ulmul cade, fagul crapă, și stejarul gros se darmă.

El pătrunde prin desime, trece iute prin zavoae
Și sub brațul său gigantic totul părăie, trăsnește,
Tot se rumpe, se restoarnă, se sucește, se îndoaie,
Ș'un troean de crengi, de arbori pe-a lui urmă
se clădește.

Ear ai umbrei tainici oaspeți, șerpi, insecte, pa-
seri, fiare,

Tot ce cântă, muge, urlă, tot ce sfășie sub ghiare,

Tot aleargă, fuge, saltă și se tărie și zboară

Pe deasupra, și sub codrul sguduit ce se doboară!

Eată ănsă măudrul soare că se'ntunecă de-un nor!
Urieșii stan buimatici, fumegând de-a lor sudoare,
Ridică ochii și pe ceruri văd trecând în sbor, drept
soare,

Făt-frumos cu Trestiana pe-un cal sprinten, sbu-
rător.

Trestiana resturnată lâng'un sin plin de iubire
Strălucea zimbând în aer ca un dulce meteor.

Făt-frumos cu păr de aur se părea că'n fericire

Duce raiului din soare al pământului odor.

Piept la piept, gură la gură, ochi'n ochi duios privind
Se duceau, dulce păreche, ca priu vis călătorind.

Urlă'n vaet urieșii!.. Amândoi cuprinși deodată
În vârtej de nebunie, se fac Dunăre turbată
Și 'n vësduh încep s' arunce improșcând ca doi
vulcani,

Cei mai groși stejari din codri, cei mai sdraveni
bolovani.

Sbor copacii cătră soare, stâncele prin nouri sbor
Și din cer ca să-i sdrobească ele cad pe capul lor.

Spun poveștile c'atuncea Statu-palmă dintr'un plop
Chicotit!.. apoi călare sări pe-un epure șchiop
Și privind la urieșii morți pe munte și în vale,
Zise: „Mica buturugă carul mare mi-l prăvale!“

V. Alecsandri.

Mircești, Fevruarie 1872.

ITINERARUL IN ISTRIA.

(Din hărțile rep. Ioan Maiorescu.)

Susnievizza. Vineri. 26. Observări asupra limbei istriane. Sămbătă 27 în călătoria diu comună în comună. Duminică 28 la biserică la Villa-nuova, convorbire cu Parochul despre joc.

Vineri în 26 Iunie eșii de dimineață spre poalele muntelui Maggiore, unde aflai mai jos fetițe și feciori pascănd oile. Fetițele ca și prin Ardeal și în cele mai multe părți ale țărilor române, erau cu furca de brâu și torceau lână, materie din care se face cea mai mare parte a vestmintelor, atât de femei cât și de bărbați. Peste tot femeile pe aici rar se duc nnde-va, prin comune și afară pe câmp, fără ca să aibă furca la brâu, chiar și când mai poartă ceva pe cap ori pe spate. Această datină vèzui și prin toată Croația în anul 1849 și e comuna Slavilor despre m. z., —ea e un argument mai mult despre influința Romanilor, vechi locuitori ai acestui pământ, asupra celor ce-i au subjugat și stins. Feciorașii aveau în mână câte o carte (cniga slav.), din care se preparau pentru școala ce începea la 10 ore. Indată ce mă vèzură, se adunară pe lângă mine, și ca unii ce mă cunosc și-mi cunosc și scopul, începură a-mi spune o mulțime de lucruri, mai ales plante, care cum se chiamă, chiar ănsă în aceste afară de *spiru* (spinu), *iarbă* (*ioarbă*) și *lemnă* (e feminin) am aflat pre puține numiri românești. Cu toate acestea am cules o bună cățime de cuvinte. Studința de a putè face pe acești tineri, dintre cari unul fusese pe la Pola și rupea și italienește, ca să-mi conjuge un verb, a ramas în deșert. De cei bătrâni, care n'au învățat carte, nu mă puteam mira că nu-i puteam face a scoate verbul din concret și a-și imagina pe cele trei persoane vorbind sub diverse împrejurări. Peste tot limba acestor Români e saracă de expresiuni pentru concepte, ceea ce nu ne poate surprinde odată ce vedem că ea se vorbește numai în casă, prin urmare că cerenl ideilor ce se esprim printr'ênsa e foarte mărginit. De aici vine că cuvinte substantive și adiective, formate de verb mai nu se află, decât în ori care frase și expresiuni izolate. *Lucru* de es. existe la toți ca substantiv și verb ;

dar lucrător nu se află. De la *cred*, nu au *credința*, decât în singura frasă à *bee* (ei zic : *beu* și *bev*, *bei*, *bee*, *beem*, *beeți*, *bev* și *beu*),—a *vinde*, a *cumpăra în credință* adecă în *credet*, pe *credet*, ceea ce se zice în Transilvania, în partea, unde din idiotismni conservați până astăzi se cunoaște că acolo se află strănepoții Romanilor celor aduși de preste Dunăre, și în câteva alte părți. Dar m'am mirat de tinerii de câte 13—14, care învățaseră în școala comunală și dintre care unii rupean și italienește, că nu-i puteam face a conjuga în limba lor. Drept că gramatică nu învăță; ănsă cu toate aceste limba croatico-slavică, din care când intră în școala comunei nu știu nimic, vèd că o învăță și fără gramatică și fără esplicare în limba maternă. Drept aceea fui constrins mai ăntăi a mă servi ori de parochi care le declinau și conjugau în limba slavă și-i făceau apoi să traducă în limba lor, ori de aceia dintre dênșii care știau italienește, și cărora le conjugam italienește, făcându-i apoi să zică tot aceea în limba lor. Pe urmă luai în mână gramatica limbei slave meridionale de Ignaz Al. Berlic (se pronunță Berlity, ty aproape de *ce* italianesc) și le conjugam după ea, ănsă nu pretutindinea cu succes, pentru-că limba croato-slavă ce o vorbesc acești Români, e foarte schimosită. Cu toate aceste prin multă conversare în limba lor am recules în 3 zile toate formele mai mult din frase casuale decât din traduceri. Eu adecă nu m'am lăsat pe tabelele reculese de D. Covaciu în înțelegere cu tènêrul Micetici, mai vèrtos că esaminându-le le-am aflat numai după analogie că's eronee în mai mulți timp; ci am voit a le aduna din gura poporului. Aceasta mi-a fost de mare folos, pentru-că numiții necunoscând limba cum o vorbim noi în Dacia lui Traian, nu luară în considerațiune unele vocale pronunțate numai ca semi-sunete. De exemplu : verbul *luare* (*levare*), a *lua* etc., ei îl puseră : *lau*, *lai*, *lae*, *lamu*, *lași*, *lau*, (iau, iai, ia, luăm, luați, iau), când în contra se aude în adevăr și *u* pe jumătate și *l* puținel muiat, acolo unde noi îl muiem de tot de se face semi-vocală ori semi-consonantă. Se aude în adevăr : *liau*, *liai*, *liea*, *liamu*, *liuși*, *liau*. Participul nu e *lat*, ci în adevăr *liat*, unde *u* abia s'aude, etc. Impresiunea ce face într'uu Român din Dacia Traiană cuvântarea a-

cestor oameni cu limba lor, e varie. Preste tot rămâne omul surprins, auzind după un restimp cel puțin de o mie de ani,—de când cu subjugarea Romanilor din Panonia (Schiavonia și Croația) și Dalmația a încetat toată comunicațiunea între noi și ei — auzind zic aceleași sunete, aceleași forme de limbă, încât uneori îți se pare că ești în mijlocul Daciei. De exemplu în cursul conversației cu tinerii mei amici, se îndreptă unul către altul ce venise mai târziu și-l întrebă: *vēziutu-mi-ai boili?* unde în plural articolul în *boi* e muier chiar și *l* ca la noi, și altele asemenea. Aici rămâi surprins de tenacitatea cea de fier a Românului. Alte ori îți se pare că-ți cuvântă într-o limbă cu totul străină, când cu toate aceste analizând vezi că e vorba curat română, în care se schimbă unele litere și se scurtă câte un cuvânt compus. De exemplu când mă sculam dintre ei să plec în altă comună ori să merg acasă, la salutarea mea „Domnul cu voi“ mi se răspunde afară de *Domnu și cu voi* încă și aceasta *bura coale*, care la întâia auzire mi s'a părut străin? pe urmă mă dedai cu ele, convingându-mă, că nu numai schimbă pe *n* în *r*, ci și pe *a* al nostru rar îl pronunță *a* curat, ci mai totdeauna *oa*, și așa din cale bună ori bună cale, ese *bura coale*. *) Mai greu de înțeles mi-a fost cuvântul compus *oter* care în Valdarsa nu se aude nici măcar cu forma de *oteri*. I-am întrebat adecă să-mi spună cum zic *alalta-ieri*, ce nu înțeleseră, pe urmă le explicai „zioa de nainte de eri“ ori „de munte de eri“ ori „de „rentie de eri“***) și mi răspunseră „*oter*.“ Le spusăi că nu capesc, și-mi răspunseră explicând-o prin *priste eri*, precum zic la poimăne „*preste mănă*.“ În zioa întâi remăsei în părere că *oter* e străin, deși slavii nu-l au. Dar a doua zi îl analizai mai bine, după progresul ce făcui și văzui că nu e alta decât „*alalta-eri*“, pentru că

*) Aceasta e cu atât mai de mirare, cu cât ei pe *o* nu-l fac niciodată *oa*, ci-l pronunță totdeauna pur: *more*, *morte*, *mora* (conjunctiv de la *moriu*, și substantiv de la *mola*), când noi din contra de câte ori va veni după el în silaba următoare un *e*, *a*, neintonate, îl modificam ca când l'am diftongit din *oa*.

**) Toate aceste, sunt în us, în loc de mai 'nainte, înainte; *rentie* nu e alta decât *in-into*, ce se zice în locul nașterii mele și împrejur, în loc de înainte.

ei de regulă lasă afară pe *l* când e împreunat cu altă consonantă, și apoi modifică atunci totdeauna pe *a* de va fi înaintea acestor două litere. De exemplu ei zic *oab* în loc de alb, *coad*, în loc de cald, *oat* în loc de alt, *oata* în loc de alta (ânsă *oa* sunt diftongite, și nu se sună pure nici una, ci confuze amândouă.) ș. c. l. Prin urmare pricepui că *oter* e prescurtare de *oata-eri* *). Nu puțin mi-au frecat capul cu cuvântul *coromac*, cu care cei de sub Monte Maggiore numesc căciula lor, singurul acoperământ de cap ce au. Știam bine că nu e slavice, cu toate aceste nu-i puteam afla consăngene în Dacia noastră; deși el exprime lucru de prima necesitate, al cărui urme nu se pierde ușor decât de regula de-odată cu capul. Abia după trei zile, mutând pe *r* în *n* și eșindu-mi la lumină *conomac*, *conamac*, imi veni în minte a transpune silabele și îndată descoperii în America *caromacului* pe comanacul nostru **). Mutarea lui *r* în *n* nu era pentru mine nimic nou, știind marea aplecare a bravilor noștri Mocani sau Moși de a usa această permutare, care e n-sată și în Moldova, de și nu așa des. *Jajet* în loc de deget, imi era cunoscut și din Banat; asemenea tot din Banat imi era cunoscut *Tyatya* în loc de Tata; ânsă în Valdarsa se aude și *Tyatya* și *Ciacia*. Aceste modifițiuni ale lui *te* în *tye* și chiar în *ce*, sunt cunoscute Ardelenilor, unde se aude pe alocurea amândouă, de es. unii zic *laptye* alții *lapce*, etc.; modificarea lui *te* în *tye* e usată și în România mică pe sub munți, mai ales în ținutul Jiului de sus și în Mehedinți. A-daog ânsă, că în Istria afară de cuvântul *tyatya* =tata, și de '*r-entye*=en-ainte, n'am mai dat

*) În Schitazza în 6 Iulie am aflat tot *oter*, ear în 8 Iulie, când în Castua am vorbit întâia dată cu *Cici* sau *Jeiani*, am văzut, că acestia zic *oata-eri* și nu *oter*. Aici am aflat pentru prima oară: *vorbesc*, *infeleg*, *arete*, *berbec* cu distingerea ce se află în unele părți ale României, mai ales în stînga Oltului etc.

**) Nu mi-a mai rămas îndeală, după ce în Schitazza văzui că nu zic *coromac* ci *comarac*, apoi mai târziu la *Cici* ear *comarac* și încă nu căciulei, ce nu poartă, ci pălăriei; prin urmare scriașul lui *Sajevici*, ce în adevăr s'aude în *Susnievizza*, e o numire generală ce la Slavi înseamnă acoperământ peste tot; ear *comanac* (s. *comarac*) e adevăratul nume al căciulei și pălăriei.

peste această modificare a lui *t*. Ear cât pentru tată și mamă, deși Istriani zic astăzi *tyatya* și *maia*, ânsă pruncii sugaci până cătră doi ani ai etăței zic *mama*, *tata*, și apoi părăsesc aceste vorbe. Alte singularități au în privința lui *l*:

a) că, împreună cu Românii din Rumeia, Macedonia, Tesalia, Albania și Grecia de astăzi, pe *l* nu-l moaie în acele cuvinte, unde în rădăcina latină e *cl* și unde noi cu Italianii muiem cu totul pe *l* (chiar, chiâm=ital. chiaro, chiamare, etc.) Frații istriani ca și Macedo-Românii îl moaie foarte puțin, încât mai nu se simte modificarea, și poți pronunța *clur*, *clam*, reținând pe *l* întreg și adăogându-i numai un *i* fără ca să vătămă urechea Istrianelui*);

b) asemenea tot pe *l* între două vocale îl moaie ceva mai puțin decât Italianii, ânsă tot mai mult decât în *cl*, de exemplu *gălină puliu* (puțul nostru și *pasere*), filiu etc.

c) față cu cele însemnate aici, e de mirare că *l* în articolul apus la substantive masculine ce es în *u*, dispăre mai totdeauna, lucru ce nu ne surprinde când știm, că în unele părți ale Ardealului și alte părți ale României se face asemenea. Știm că și la noi se zice în popor „om bun, lucrul rău,” etc. în loc de „omul bun, lucrul rău” etc. și altă diferență în statul absolut și cel concret nu e decât că în acest din urmă se pronunță *u* (*omu*) în substantiv, ear în statul absolut se pronunță *om*. Dar ne surprinde, că în inmulțit Rom. istriani îl moaie de tot în contra analogiei limbii române din dreapta Dunărei, încât dispăre cu totul, și sună ca la noi *omirii buri*. Ear în substantivele masculine ce es în *e* se află *le* pretutindenea: *carle*, (*care-le*), *căre-le folele*;

*) *pl* și *fl* rămân întregi ca la toți Românii; ânsă de mirare, că pe verbul plac, pe mare ânsă l'am aflat numai impersonal, l'au italianizat, și încă rău, precum îl pronunță în o mare parte a Istriei. Românii istriani zic adecă: *mi piajā* cu *e* final lung și deschis, ca în infinitivul cel scurtat al verbilor din a II-a conjugățiune latină, d. e. ca în vedē (re) etc. Causa lîngirei lui *e* final poate să fiă în analogia ce o vom indica mai jos vorbind despre formațiunea verbilor prin adăogirea lui *escu*. Asemenea țin pe *l* între două vocale și-l modifică în *r* tot acolo unde îl ținem ori modificăm noi: d. e. *ola*, *mole*, *fole*, (am semnat că o se pronunță totdeauna pur); ori *per*, *peri* (perii capului), *fecior*, *picior*.

d) altă singularitate e, că după ce acești Români foarte rar pronunță fără de articol numele substantive masculine ce es în *e*, după ce dar articolul în nominativul statului determinat se află totdeauna la urma substantivului în *e*, în Valdarsa*) declinațiunea cu articolul în urmă e perdută în genitiv și dativ: *om*, *di om*, *lu* (și *lui*) *om*, *di lu om*; în inmulțit tot așa: *omirili* (*omiri*), *di omiri*, *lu omiri*, *di lu omiri*. Dar e mai de mirare declinațiunea celor masculine ce es în *e*, prin urmare la care articolul *le* e adpus. Acest articol rămăne în toate casurile lipit de substantiv, ânsă neschimbat, de es. *căre-el* (cănele), *de cărele*, *lu* (și *lui*) *cărele*, *di-lu* (de la) *căre-le*, etc.; așa *carle*, (*care-le*), *di carle*, *lu carle*, *di lu carle*, etc. Cu toată această formă de declinațiune, e învederat că articolul și la acestia e la urmă, și numai s'au desvătăat a declina cu el dinapoi. Prin urmare nici din acest punct de vedere diferență esențială nu e între noi și Românii din Valdarsa.

Din cele ce însemnărem despre *l* nu se poate încheia nimic asupra întrebării: dacă acești Români se țin de Românii din dreapta ori de cei din stînga Dunărei; pentrucă de și vĂzurĂm că *l* urmează mai mult datina Românilor din dreapta Dunărei, ânsă cu toate aceste vedem în pierderea lui în singularul substantivelor masculine în *u* și în totala lui muiere în plural datina Românilor din Dacia lui Traian. Mai încolo Românii Istriani au vorbe ce se află numai la Macedo-Români, precum *mușat* pentru frumos**) etc., de și aspirează ca Grecii cuvintele ce încep cu *r* și produc prin aceasta schimositura acestor cuvinte; au pronunțarea

*) Și în Schitazza tot așa: ear la *Cici* se declină cu *l*, articolul la urmă, cel bărbătesc ca al nostru al tuturor, cel femenin cu *l* netopit, și muiet numai puțin, întocmai ca la Macedo-români; de exemplu; *a mulierlei*, *mulierlei*.

**) În locul nașterii mele, un loc ce se ține de această parte a Ardealului unde limba arată că s'au așezat Romanii aduși de regele L. de peste Dunăre, se aude și *mușatu*; dar se zice numai pruncilor celor sugaci și până la 2—3 ani, de cătră mume ori alții care îi desmeardă, și e de mirare că atunci se pronunță *u* final și în adiectiv și în substantiv întocmai ca la Macedo-români, de exemplu: *mușatu copilul*. Asemenea în locul nașterii mele se află chindisesc, ee'i au numai Macedo-români.

macedonică a lui *au* în *av* cu toate că *v* nu sîndă chiar așa deplin ca la Maced., ănsă le lipsesc două modificățiuni caracteristice, prin care limba Românilor din dreapta Dunărei se distinge de a noastră în cea mai mare parte a Daciei Traiane, și anume :

1) Români isticiani pe *b* înainte de *i* nu-l fac niciodată *g*, nu zic *gine*, *orgi* ș. c. l. în loc de *bine*, *orbi*, ca Macedo-românii și o parte de Ardeleni și Moldoveni; asemenea nici pe *p* înainte de *i* nu-l fac *k*, nu zic *kicior*, *kierd* în loc de *picior*, *pierd* etc *).

2) Români isticiani nu pronunță pe *c* înainte de *e* și *i* ca *tz*, cum face Macedo-Românii, ci pronunță în cele mai multe ca *c* (*tsch*) întocmai ca noi, eară în unele cu un sunet mijlociu între *c* și *z*, ănsă mai aproape de *c*. Aceasta se vede și de acolo, că celelalte seminții le-au dat sub Monte Maggiore numele de *Ciribiri*, *Ciciriani*, *Cicilianii*, ear celor de pe muntele Carsu nume de *Cici*, și pământului, ce în secolii mai dincoace se afla împopulat ăncă de ei, nume de pământul *Cicilor* (*Tschitschen Boden, terra dei Cici*), cînd de altă parte Macedo-Românilor se dăde numele de *Zinzari*. Această pronunție a Românilor Istickiani trebuie a se considera cu atît mai caracteristică și înrădăcinată, cu cît în dialectul italic din Istria, mai nu se aude *ce* (*tsch*), ci pretutindena *tz*, ba ăncă chiar și *z*. De exemplu zic: *ditze* și *dize* în loc de *zice*, *piatze* și *piaze* în loc de *piace*, cînd din contra Românii, care fără îndoială au luat pe *piajè* de la Italianii, de și nu l'au făcut chiar *ce* dar cel puțin l'au muiet din *z* în *j*.**)

*) Cu toate aceste au altă datină singulară de a întreprinde pe *l* muiet acolo, unde noi ceilalți, și Italianii în unele, punem după *p* un *i* sau mai bine semi-consonantă *j* (cum se pronunță la Italianii și Germanii) adecă „*pierd*“ — Românii isticiani zic *plierd* (cu *l* muiet). Un singur cuvînt—cît am putut observa, — face excepțiune, adecă *piept*. În Valdarsa îl pronunță *cliept*. În Schitazza nu zic *cliept*, ci *pliept*, va să zică nici excepțiunea aceasta nu e generală. În celelalte nu se țin de Macedo-Români.

***) Să nu nit a argumenta din datina Italianilor despre m. z. de la Mare de a pronunța *tz* și *z* în loc de *ce*, *av* în loc de *au*, apoi din faptul că Venețianii au adus în Secol. XV și XVI colonie din Morlacea, și că Românii cei de astăzi din Istria numesc pe acei

3) În conjugațiunile verborum nu e nici o diferență esențială între Românii cei din dreapta și cei din stînga Dunărei; cu toate aceste sunt oare care singularități la fie care, ănsă atunci Istickianii se apropie mai mult de noi. De exemplu verbul ajutător *avere*, în prezent Istickianii îl conjugă în două forme, dintre care una e cu totul singulară. Ei zic :

Singular.		Plural.
J'am	și J'am	Noi arem și noi avem
T'ari	T'ai	Voi areți și voi aveți
Ie (ie : el) are		Eli ar și eli <i>au</i> și <i>av</i> .

Se vede aici că după ce noi avem *are* în a treia persoană singular, noi ăncă nu suntem străini de *are*, *areți*; ănsă după ce Istickianii au și ei *avem*, *aveți*, diferența nu e. Cînd ănsă *am* vine ca verb ajutător, noi știm că la Macedo-români rămîne, de exemplu în timpul trecut, întreg ca în prezent, d. e. Noi *avem* făcut, voi *aveți* făcut, etc. cînd Istickianii zic ca noi: *am*, *ați* făcut etc.

În fine Istickianii au o datină singulară în verbe formați prin *esc*, fie din rădăcina romană, fie din cuvîntat împrumutat de la străini, adecă în a treia persoană singular nu pun terminațiunea în *ște*, ci o lasă afară, și în loc ei îngesc pe *e* ce rămîne final. D. e. *capesc*, *capești*, *capè*, *capim*, *capîți capesc*, așa *tendesc* (întendere ital.—entendre franc.—înteleg, pricep). Se vede dar ca și pe *piajè* adoptându-l de la Italianii, l'au dat după forma celor ce se formă prin *esc*, de și la Istickianii vine ca impersonal.

Din aceste și altele se vede că acești Români nu se pot trage nici numai din Macedo-Români, nici numai din Daco-Români, și poate nu se trag nici din amîndouă aceste ramuri de Români, ci sunt Românii aceia, cari au fost totdeauna de la începutul Coloniilor romane, anume Românii, care au bătut pe primii Slavi (după Nestor) de la Dunăre, — Romanii care au ținut Panonia, adecă Schiavonia Sirmiu, Croația și Dalmația, — prin urmare care căutând spre resărit, tindeau brațul lor cel stîng fraților lor din Dacia lui Traian

Morlachi italianizați tot Morlachi și ăncă în bațjocură, ear aceștia pe aceia Țigani cari au făcut cuiele pentru XC... și din ura aceasta: că poate numai Morlachi sunt puri Cutzovlachi.

incepând la Banab incolo, ear brațul cel drept fraților lor din Dacia lui Aurelian, din Tesalia, Macedonia și Albania, — Români, ce s'au format aici începând de la 200 înainte de Chr. acei Romani, care in timpurile cele grele, când începură barbarii a isbi in Dacia Traiană și Aureliană, vor fi receptat la sine pe mulți din acei frați, care vor fi cercat scăparea lor alergând sub aripele vechei mume.

Ănsă despre limbă dinadins mai pe urmă, precum și despre conclusiunile istorice. Eu anticipai aceste in jurnal, ca să nu uiț impresiunile ce lăsă in mine studiul limbei istriane in curs de 4—5 zile.—Acum la discursul cu tinerii amici.

Tinserăm discursul până la 10 ore, când tinerii se duseră la scoală, și eu mă intorsei la parochul meu. După ameză cătră sară continuai discursul și adunarea de vorbe și espresiuini ca și inainte de ameză. Resultatul studiului din această zi fu, că me familiarisai cu cele mai multe singularități ale limbei române Istriane; dar și tinerii mei amici, știind că nu-mi plac cuvintele slavice, unde știeau că și Croații zic *stessi* (adecă tot așa) și ei mai aveau alt cuvânt in limbă, se fereau pe cât puteau de cuvinte croatice. Intre altele mă convinsei in zioa aceasta că verbul ajutor se poate ca și la noi inainte și inapoi, după cum se pare vorbitorului că vine mai bine spre a da pond vrobei sale. Asemenea eu am declinat tot cu articolul la urmă fără ca să li se pară lucru străin ori să nu mă înțeleagă, de unde se vede că și la ei au fost usitat, ceea ce nici poate fi altfel după ce articolul sta și acum după nume.

Vineri 26 Iunie.

Preste noapte făcui planul de a călători din sat in sat și din casă in casă, de a mă informă despre viața acestor oameni, despre datinele și usanțele lor și despre numirea diverselor obiecte de casă și de câmp. Prin urmare la 8 $\frac{1}{2}$ plecai din Susnievizza cu portofoliul in mână, in sus spre mează-noapte, începând de la cel mai de aproape cătun in direcțiunea aceasta de la Lettay Acest cătun costă din 8 case risipite, de câte una, doue și trei, pe o vale ripoasă, printre bolovani de peatră. Bărbații in putere, junii și junele erau in

câmp la lucru, unde secerau orz *), alții săpau la sergu sau tatarcă (meiu mare) și la turchine, alții coseau, alții strângeau fân. Pe acasă eran mai numai babe bătrâne, femeii cu copii sugaci prunci și prunce. Pretutindenea imi raspundeau la toate întrebările cu cea mai mare bunăvoință și chiar bucurie. Oamenii nu-s nici decum sfioși, din contra familiari. Toți mă întrebau *din ce paes ești?* or *cum se chiamă paes de'nde viriți* or *de'nde viri?* Am aflat ănsă pretutindenea, și in zioa a-aceasta și in cele următoare, știință despre nn paes, pe care-l numesc România, paes românesc, paes romanski, unde se cuvântă o limbă ca și a lor, ori unde se cuvântă ca și la ei. In toate satele ce se numesc din Valdarsa, și s'ar numi mai bine de sub Monte-Maggiore, am aflat știința a-aceasta, încât nu pot crede ceea ce zice D. de Francești, că această știință s'ar fi lățit la ei nu mi in anii din urmă, trecând prin Istria soldați Români și soldați istriani mergând spre țerele noastre. Se poată ănsă, ca întâlnirea cu Români in anii din urmă le va fi dat ideea că și ei se vor fi trăgând din Dacia lui Traian, lucru ce se poate cu atât mai ușor din partea lor, cu cât ei au perdut toată memoria patriei originare, memoria pământului de unde au venit. Totul ce știu despre originea lor e obscur și confus. Știu numai in general că se trag de la Roma, apoi că spre resărit mai e România, or paes românesc. Ear dacă ei se trag deadreptul de la Roma, adecă din coloniile romane aduse aici încă inainte de Chr. și renoite necoutenit, prin urmare de s'au aflat totdeauna aici, or dacă au venit mai pe urmă din Dacia lui Traian ori din a lui Aurelian, despre aceste nu știu nimic. Totul că zic; că ei sunt veniți aici de departe. In privința aceasta am întreat pe o mulțime de bătrâni pe la câmp și pe-acasă, in zioa aceasta și acele următoare, și n'am putut scoate mai mult din gura lor. **)—Pretutindenea am aflat plângeri de epidemia de care sufer viile lor acum de 4 ani. Productul viei eră

*) Nu cunosc nici secerea. nici verbul a secera, nici orzul, ci a seceră zic *a snyi* orzul zic *recmiko*; ănsă grău, secară, meiu, apoi serg (saorgo), ce-i zic la noi tatarcă, din care acestia fac și pâne. *Paiu, paie* nu au.

**) In Schitazza tradițiunea e ceva mai esplicată, și se vede că cei aduși mai ăntei, au fost coloni militari.

și e pentru acești oameni cel mai bun resort pentru a face bani, de a răspunde contribuțiunile și de a-și implii lipsa casei. Se înțelege de sine, că epidemia viței, ce de atâți ani le-a secat singura fântână de câștig, le-a intristat foarte, cu toate acestea nu i-am văzut desperați, ba nici macar descurajați.

Intrând prin casele lor, vezi miseria mai pe la toți precum și puținătatea și simplitatea lucrurilor de casă. Curăția încă lipsește; n'am văzut casă, ai căreia păreți să nu fie afumați, nici camin care să nu afume. De aici și cauza principală a necurăției. Exteriorul caselor, care sunt toate de piatră, multe cu câte o ridicătură sau et., unele și cu două, și acoperite ori cu papură ori cu olane, ar promite mai mult; dar iluziunea pierde îndată ce intri în tindă și dai cu ochiul de camin, care e o vatră largă, de-asupra căreia pe o coloană se ridică o boltă, destinată a recepe fumul și a-l conduce în horn. Imprejurul acestui camin pe vatră, ori acățate de perete vezi vasele de cuină și de masă, așternuturi pe niște construcții din piatră în formă patrată, ca niște straturi, ridicate de la pământ de o palmă și jumătate, ori și pe paturi de lemn. Pe aceste straturi și paturi e așezat mai întâiu un sac umplut cu paie, ori cu foi de turchine (porumb), peste el la un căpătău perine sau cum le zic *cussine*, implute unele tot cu paie, alte cu foi de turchine, unele cu pene de guscă (așa le zic) altele cu pene de cal, după averea omului. Peste aceste vin diversele lanțone sau cerșafuri, țoale etc. Sacul cu paie, sacii cu cusine sau perine și lanțonele precum și mai toate robele sau vestmintele sunt de lână, lucrate în casă. Mai numai singură cămeșă (ei *chemesia*) și învelitura capului femeilor fac excepțiune; incolo totul e de lână. Printre oameni în tindă se învârtesc și găinele, porcii, uneori și caprele. Se înțelege de la sine că curăția între membri de familie de un geu atât de divers nu poate fi mare. Afară de tinda aceasta, care e cu mult mai largă, decât tindele prin Ardeal, mai e neapărat în stînga încă o *stanță* sau *cameră* (așa zic la odae) principală care de și n'are nici un camin, nu e cu toate acestea mai puțin afumată, pentru-că la unele case păretele ce o desparte de tindă, și pe care ar fi să fie așezat plafundul,

are pe sine numai o jumătate plafund, cealaltă parte e fără plafund, prin urmare fumul intră din tindă în cameră peste păretele ce ar fi să le despartă cu totul. Dar și în casele, ce au plafunduri cum se cade, ușa din tindă în cameră e mai totdeauna deschisă, mai ales iarna ca să vină căldură din tindă, de și iernele nu sunt grele în Istria, și neua nu ține nici odată mai mult de 2—3 zile; cu toate acestea vântul despre miez-noapte, numit și aici tramontana, și alte ori bora, coboară gradul frigului de multe ori până la 8 grade. În această cameră se află apoi *scrinele* în care-și țin ce au mai bun, stativele (=bance lungi de șezut), un scand (=masă) mare, cantriele adevărate scaunele, scandice sau scăunașe. Pe scândurele ce pe o parte a casei fac plafundul, stau așezate ori și acățate diverse lucruri de ale mănărei: caș, lard sau clissa (zic și ei), picioare de porc, care se afumă foarte bine ca și când ar stă în bolta caminului în tindă. Unde e familie numeroasă, se afla paturi și în camera aceasta. Pe păreți se află și câte o feșura sau feșura*), precum chiamă ei icoanele cele sacre, care însă în privința artistică nu sunt mai întru nimica mai bune decât icoanele ce le vînd muscalii pe la sate prin principate, ori pe care le vindeau în copilăria mea prin Ardeal iconarii de la Inoc. Preste tot evlavie multă n'am văzut, de și popii în școală îi învățau numai rugăciuni și le predica în toată Duminica. Cei mai cu stare, ori cu familie mai numeroasă, afară de aceste două încăperi, mai au una de la tindă în dreapta, a treia încăpere. Se înțelege de sine, că unde casa are un etaj și două, acolo și curăția, mobilatura și toată economia casei se desfășoară mai bine. Eu însă am descris starea lucrurilor avînd în vedere partea cea mai numeroasă a locuitorilor.

Intrând cu femeile în vorbă, aflai la furca de tors toate ca la noi: furca**), caier, ghem, ius, ața, țore; dar fir (filum), nu au, pentru-că după analogia dialectului de aici, care fuge adese ori de sunetul nasal mutându-l în *i*, și care permută

*) *Figura, feșura* amîndouă în us.

**) Furca o au în înțelesul nostru de unealtă de tors și de cea de spânzurătoare; iar cea de staul, ori cum zic ei *stal* și *stavl*, se chiamă *vila* ca la Slavi, de unde o au și Magyarii.

pe *n* în *r*, „fir“ e ceea ce zicem noi fên (*e* nasal mutat în *c*,—*n* în *r*) și prin urmare ar fi reținut și firul (a filo), cu toate că au și cuvinte dubie. La *stactvã* sau resboiu, cărui îi dau numire de *croșnece* în înmulțit, n'am mai aflat decât *a țese* și *pensã*, când la noi la stativã sau resboiu s'au conservat cuvinte bune, precum spațiul, briglele etc. Ȃnsã aici nu țese femeile, ci barbații, de regulã strãinii. Țesetorul se chiamã *furlan*, cãru zic și *frulan*, de unde se crede cã cei ce au început a umbla mai Ȃntãi din sat în sat deprinzând meseria de țesetori și introducând astfel în datina de a țese barbații și nu femeile, au fost Furlani din Friaul. La toatã întâmplarea datina aceasta e strãinã, introdusã prin Slavi. La Slavii de aici țesetorii sunt tot cam Carnioli, de aceea ei îi și chiamã Carnioli. Se vede dar, cã Furlanii au început a țese mai Ȃntãi în Carniolia, și de aici s'a introdus datina în Istria. Trecerea acestei ocupațiuni domestice la barbat, și specialmente la strãin, e cauza cã vechile numiri s'au pierdut. În Romãnia am aflat femeile țesetoare și invocarea pãgãnã a lui *Zeus*. Anume în Mehedinți, femeia când intrã în stativã, de și se semnã cu semnul crucii, dar nu uita a pronunța formula pãgãnã: „ajute Zeu! și ajte Zeu!“ În Istria, cum zisei, afarã de *țes* și *pensã* nu mai e nimic. Preste tot m'am convins, cã aici limba s'a conservat mai bine pe lângã acele ocupațiuni domestice, care au ramas proprietatea femeii. Așa la cusut s'a conservat *cos*, *ac*, *ața*, pãnã și *carpesc*. Din contra la car și plug nu e nimic românesc; carului îi zic *voz*, deși au cuvântul *cãruțã* în înțelesul italian, — precum și *cocia* și *caciol* (truda, roaba); jugul îl chiama *jarum* de la Slavi, de unde îl au luat și Ungurii. Restelul din jug e *clin*, spetelele ori spetezele din laturile carului sunt *clin*, parul din gard ear *clin* (au *par* tot în înțelesul nostru, numai nu la gard) și o mulțime altele. Nici roata nu o conservãrã, ci îi zic *cola* (Slav.). La plug numai *coarnele* s'au conservat; ear rotilei i-au dat terminațiune slavicã: *roticila* (rotirla).

Din Lettay era sã trec la St. Martino fiind aproape; dar imi spusãrã cã abia în patru cinci case se mai vorbește românesc, în care s'au întâmplat mai curãnd cãsãtorie reciproce între St.

Martiniani de o parte și Lettayani și Gradignani de altã parte. Chiar și în casele aceste unii mai vorbesc, alții nu. Satul dar s'a desnaționalizat. Prin urmare mã scoborii la drum, și apoi preste dealuri, ripe, bolovani deadreptul spre Gradigno, și anume pe la casa lui Andrei Dobrovici, care de pe coastele unui munte se vede albã Ȃncã din Susnievizza, în o distanțã de 1½—2 oare cu piciorul, mergãnd bine. Acesta e unul dintre locuitorii cei mai cu stare, și om deștept. Speram a invãța de la el mai multe, dar nu-l aflai acasã-nici pe el, nici pe fiica sa cea mai mare; aflai numai pe un frate a lui ce fusese soldat, știã italianește și aveã cunoștințã și despre noi. Bunul om, vãzãndu-mã scaldat în sudori, m'a tratat cu *bevanda* (fr. cidre?) mestecat cu apã. Aceasta e ceea ce numim noi cidir, cidiriu și ciir. Și el mi-a spus cã și Lettayanii, cã ar fi în deșert toatã mergerea la St. Martino. Acest om spunea cã ei se țin ca remași aici de la Romanii cei vechi. Dar dacã aceastã pãrerã e fundatã pe vre-o tradițiune veche, ori și-a format'o umblãnd prin Italia și conversãnd cu soldații Romãni, nu m'am putut dumeri din vorbele lui. În privința limbei n'am invãțat nimic nou de la dãnsul, decãt cã în partea locului *vinial* (vignal) insamnã nu numai vin, ci și vițe de vin, când în toate celelalte locuri aflai pentru vițe numai *bracdele*, *broacdele*, un nume Ȃnsã usitat și unde șede Dobrovici.

Dupã ce mã recorii, luai calea deadreptul preste codru *) din al cãru creștet mi se desfășurã înaintea ochilor un teren ca de 1½ milã inchis mai de toate pãrțile cu codri (munți) înalți, și spart în toate direcțiunile de vãi, ripe, surpãturi profunde și mãgure înalte petroase. Prin infundãturele acestui teren sterminos și bun de a da numai culcuș rupicaprelor, nu și locuințã oamenilor, se întrevedeau risipite niște case, foarte departe una de alta, încãt nimene n'ar crede cã aceste case se țin de o comunã. Cam la mijlocul terenului acestuia se vãd vre-o 5—6 case în mai mare apropiere una de alta. Acolo se vedea și o bisericã. Aceasta mi s'a pãrut a fi miezul punct. Ca sã ajung pãnã acolo aveam a scobori pe

*) Codru la ei insamnã munte; ear vorba de „munte“ au perdut-o; nici deal nu se aflã.

un pietriș foarte sterminos și curmat de ripe, într'o vale profundă și a sul apoi alt deal tot așa de înalt și reu. În trei patrare de oară ajunsese acolo, unde mi s'a părut a fi miezul punctului. Dar acum până la biserică și osterie, care e totdeauna în casa potestaturii, mai aveam a trece o vale adâncă și ripoasă; perdui curagiul și trăseși lângă ruinele unui turn vechiu la casa lui Moșu Ivan Braiucha pe care-l aflai ocupat în staula cu boii. Intrași acolo și-l salutai românește. Indată se inserină fața bătrânului, și-mi adresă întrebarea: *eli escu* (ei sunt) *carele virit-a din paesu de larg, din Romania, nica'nvețe limba noastră?*

— Io sum, și ioesum, tyatya.

— *Bire, ma mulierile noastre escu croatzki, nu stiu cuvinta vlaski și din feșiorii nostri nu știe vlaski cuvinta ver-urul* (ver urul—nici unul) *can-du-i micu.*

— Nu facee nici (nimic) tyatya, noi amēndoi ne vom capi urul pe oatul, du-me în casa ca mi-i sete și fome, respunsei moșului ca să-l scot din staul.

Mergēnd prin curte în casă se adunare mai mulți de ai familiei împrejurul nostru, ear bietul bătrân intrase în griji cum să me ospeteze, că zicea: *eli nu vor mânca para* (pânea) *noastră că e grumba* (urită, proastă). Eu l'am mângăiat scoțind bani și zicēndu-i: „Eca *penezi* (bani), trime-te ur feșioru la osteria, nica porte viru și păre,—*ove va avē maia*“ (mama). Așa se și făcū; un fecioraș aduse vin și pâne de la osteria și haba puse oue într'o căldare. Eu cercai a mă recomen-da patroniei casei și-i vorbii românește. Baba me înțelegeă bine, dar nu pntea or n'aveă curagiul de a vorbi, ci-mi respundeă tot în limba croatică, și după ce i-am repețit de atâte ori „ne razumim Croatzki, zalek razumim Croatzki.“ Ea nu puteă crede, că un om îmbracat ca mine, și care vine așa de departe, să nu cunoască limba croatică. Într'aceea se dusesē fama de venirea mea în Gradigne și se adunare mai mulți ca să mă vadă. Întrebai de amicii pe care i-am cunoscut în Pisino, și-mi spuserē că sunt duși de acasă. Între căți se aflau în casă, cel mai deștept mi s'a părut Martin Branceala, care mi-a explicat multe din datinele lor, mi-a confirmat cele ce auzisem

în Lettay și la casa lui Dobrovici despre românismul din St. Martino, unde avea chiar acest Brancela un frate însurat. Precum pretutindenea, așa și aici, confruntam vorbele și frazele adunate și adunam altele. Scopul era între altele de a afla dacă nu-s între ei idiotismi singurali proprii unei comune. Și Brancela m'a incredințat că pruncii mici zic tată și mamă, ear dacă crescū încep cu tyatya și maja. Asemenea m'am convins și aici, precum în Lettay și în Susnievizza, că ei nu zic *home*, ci *fome*; prin urmare nu știu de unde a eșit Sajevicei cu *homea*, de și această formă nu e străină nici de limba noastră, uici de limbele romane preste tot.

Era 4 ore după mează-zi, me recomen dai amicilor Gradigneni, rugāndu-i să nu me uite, și plecai în jos spre Grobnie, petrecut de căutătorele lor până me perdurē din vedere. Trecēnd pe la catunul *Banovina*, compus de 6 case, mă abătui la doue ce erau una lângă alta și unde vėzusem la amēndone pe barbații a casă. Mai cercetai cu ei din nou din ale carului și plugului, ānsē fără nici un succes. M'am convins că aici toate sunt pierdute.

La 5 oare și 1/2 ajunsēi la Grobnie, de unde nu e departe parochia *Carbune* de care ține Grobnicul. Slavii nici numele *Carbune* nu vor să ni-l lasă ca românesc; ānsē ce e drept, aici cel puțin ne bat cu argument cum se cade, din analogia romāno-istriane în care *n* se schimbă în *r* și care are și astăzi *carbure* în loc de *carbune*, deși de altă parte se poate respunde că sunt și nume unde s'a ținut *r*, și apoi cārbune poate să fie mai vechi și poate să fi fost vre-o colonie română care n'a schimbat pe *n* în *r* etc. De la Grobnie în vale drept în jos incetează satele românești. Confiniul Grobnicului se imbină cu al Berdului, și al acestuia cu al comunei Cepici, situat pe marginea lacului de aceștași nume. În dreapta de la confiniile Berdului și Cepiciului, adecă spre miază-zi, acolo unde înceată confiniul Grobnicului, se destinde o livadie largă, spre gura fostului riu Arsa. De acolo albia cea sacă a Arsei se întinde spre resărit; apropiindu-se de mare, are apă și de aci înainte se zice Canalul de Arsa; ear de la Cepici până aci se chiamă Valea Arsei. Ea se împreună cu marea tocmai lângă Sus-

nievizza. Spun toți că mai de mult Arsa nu numai au avut apă până se da in lacul Cipici, ci eră și navigabilă. Astăzi mai mult de jumătate e sacă. Livadia ce de la confiniile numitelor sate se destinde spre gura Arsei, se chiamă *Rachita-luc*. Luk fără indoială e slavic, de unde vine lunca noastră, dar *rachita* e românesc. Se numește așa, pentru că pe marginile ei cresc răchite. Eaca o numire românească, și alta asemenea de ceealaltă parte opusă, între confiniile Berdului, Susnievizzei și Villa-novei. Se vede de aci că locurile impoporate astăzi de Români, nu sunt in Valea Arsei. Printre satele aceste n'am aflat nici un riuleț care să se chieame Arsa. Nu pricep dar, cum și D. de Franceschi, născut nu departe de aci in Gologoritzza, vorbește de Vall-d'Arsa încă și de la satele române mai in sus spre mează-noapte, de la Bogliune incoace. Comunele se pot numi de subt Monte-Maggiore, unde se află. Dar nu e indoială, că tot teritorul prelius de secatul riu Arsa a fost românesc. Multe numiri de pe amëndone ripele riului au și acum forme românești: Cavran sau Cauran, Carnița, Castel nou, Greli*) Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana, (poate Coltiana,) *Bolescu*, s. c. l.**).

La 6 oare și $\frac{1}{2}$ plecai din Grobnic și trecui peste Livezete din Vale, ca să apuc drept peste munte la Berdo. In valea aceasta am văzut mai ăntei tineri și tinere imbracați curat, mai ales fetele, ce săpau unele la turchine și altele la fasole și alte legumi, aveau cămeși albe cusute cu altițe. Ele lucrau cântând. Am stat de vorbă cu doue grupe de aceste. Grupa cea de sub poalele muntelui despre Berdo se compunea dintr'un frate și doue surori, cu care am conversat ca $\frac{1}{2}$ de oară. Me convinsei pe depliu, că aici nici inel nici cercel, nici mărgelile nu-s cunoscute. Inelul și veriga le-au aflat pretutindenea numai *Votița***)*, cercelul—*ureclin*, (in Grobnic *reclin*, *raclin*, prescurtat din *ureclin*), mărgelile *colare* (din corale), gulerul *colerin*. Ear cosițe, ce in Grobnic și Gra-

digne mi le numire numai plete, le affai aice tot *cosițe* ca in Susnievizza și apoi in Berdo. Le cerui pe urmă să-mi arăte calea mai dreaptă peste Montana la Berdo, la care una respunse mai familiar in a doua persoană singulară*): *Când veri (vei) esi d'oancea foara preste codru* (arătă cu mâna) *subito veri vedè Berdo*. Le mulțumii, ii lasai cu Domnul, și insoțit de *Domnu și cu voi, bur coale*, ce-mi adresarē, o luai drept pe Montană in sus. In $\frac{3}{4}$ de oară fusei deasupra la casele fraților Lubici, care știau asemenea de venirea mea; mă recepură cu toată bucuria, eu escusându-me cu sara și depărtarea de Susnievizza, le promisei că Luni in 29 de S. Petru voi ven. la Berdo la biserică și voi ședē mai mult cu eii Cel mai mare Lubici avea cinci de ai familiei, ce zăceau de *febra*. Insemn această imprejurare, pentru că poate nici nu mi-ar fi datu prin gând a intrebă de friguri și a află că se chiamă *febra*. In adevēr, ei nici n'au cuvântul frig, ci numai *rece*, pe care-l pronunță ca Macedo-românii *race*; se aude și *frid* câte odată, dar *frig* nu. După o jumătate de oară, mers tare, ajunsei la casa Parochului Ierula, de unde mă scoborii jos la Susnievizza, cam greu, pentru că tocmai inoptă și eram obosit peste măsură, umblasem in restimpu de 13 ore o distanță de 16 miluri, pe locurile cele mai grele de umblatu. Nu me mir dar, că Românii de sub Monte-Maggiore trec de cei mai buni pedestri, cu cari nu s'ar mai pute asemēnă nimine.

Duminică 28 Iunie.

Doream a vedē pe acest popor adunat la un loc in mulțime mai mare, ca să-mi pot face o idee totală despre tipul lui, infățișarea lui intre seminii sei, despre port și despre alte semue caracteristice, și fiindcă știam că pe astăzi in 28 Iunie se va ținē la 10 oare in Villanova mesa și predica

*) Ei intre sine vorbesc tot cu *tu*, D-ta ect. nu-s cunoscute. Când vor să distingă o persoană zic *eli* (illi) or *voi*; ear a doua persoană singulară e familiaritate. Mai au și altă formă neutrală, la părere pasivă cu care se ajută vorbind cu o persoană, pe care vor să o onoreze. De esemplu intrebă: *encatrau* (in cotro) *se porta?* „in cotro se merge.“ Această formă pasivă e in adevēr forma neutrală, totdeodată o manieră de a onora pe cineva, mai vērtoș când nu știn ce titulatură să-i des anume.

*) *Greli*—grei. La Schitazza zic *grel*—greu, *greli*—grei.

**) Pe carte sunt scrise ital. Cavrano, Carnizza, Castelnovo, Greli, Boini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana, Bolesco.

***) Schitazzanii au și verigă, ănsē in diminutive *verigele* și *vericele*. Italianii in dialect, anume chiar aci in Istria, zic *verra*, *veriga* or *verica*.

la care merg numai Susnievizzanii nu și Villa-novani, ei și Iessenovicani și alții de priu Berdo, Cosiliac și. e. l., mi s'a părut a fi cea mai oportună ocaziune de a continua studiul meu, și decisei încă de Sămbătă sara a merge la biserică la Villanova, ce de Susnievizza e departe numai $\frac{1}{2}$ de oară, in jos spre lacul Cepici. Din Susnievizza am plecat cu capelanul, însă însoțiți de o mulțime de bărbați maturi, de tineri și tinere. Merserăm dinadins încet, ca se lăsăm să treacă Capelanul înainte, care și așa era calare, și noi să putem conversa, in toată libertatea, pentru-că eră o materie care se atingea și de Capelanul, adecă întrebam pe oameni: de ce nu cer să li se zică rugăciunile, vanghelia și predica in limba lor, și de ce macar in casele lor nu se roagă in limba lor? Această materie s'a fost discutat între mine și Capelanul cu doue zile mai 'nainte, și când am zis că ar fi bine să li se predice in limba lor, Capelanul cu cea mai mare mirare sări cât colo de pe scaun, strigând c'un fel de despreț: „Cine a mai auzit una ca asta? Cum să se poată predica in limba aceasta?“ Eu fixai ochi lungi asupra lui, pe când el se lăsă ear pe scaun cu o subridere de triumf; pe urmă-i vorbii de misionari, care au predicat și predică cuvântul lui Dumnezeu selbaticilor, care anevoie vor fi avut mai multe idei și concepte și expresiuni relative, decât acești Români, care decum es din sinul mamelor lor se conduc de oameni învățați cum e și S. S. unul., și un ministru al lui Christ nu poate avè rușine a predica in ori ce limbă, fie și a Țiganilor. Tănerul popă cunoscū eroarea sa, se umili și confirmă cele ce-i zisei eu. Cu toate aceste imi părū bine că a apucat cu calul înainte și am ramas singur cu Susnievizzanii. Indelungatul us al limbei slavice in rugăciuni a făcut pe acești Români să creadă, că nu pot zice rugăciunile in limba lor. Eu le-am arătat in fapt, că se înșală, le-am zis Tatăl nostru și Crezul pe limba lor, curățindu-o pe cât am putut de slavisme, însă așa ca să mă înțeleagă. Auzind rugăciunile in limba lor, nu-și putea esprima mirarea și bucuria.

In aceste discursuri ajunserăm la biserică. Această biserică poate să fie de ajuns pentru Villanovani, însă pentru mulțimea ce era adunată astăzi, eră pre mică. Cea mai mare parte de oameni stă

afară in portienl bisericeii și pe de lături. De multă căldură fui constrins a eși din biserică ceva mai 'nainte de predică și a mă da la umbra unui pom aproape de portic. Indată se adună pe lângă mine o mare mulțime de ascultători, cerend să le mai zic rugăciunile *Vlaski*. Incepându-se predica, care se spune indată după Vangeliie, incepurē a eși și alții din biserică și a se pune pe earbă in juul meu. Indeșert le ziceam să se intoarne in biserică și și să asculte cuvântul Domnului de la preot. Ei ziceă că pe popă il ascult de multe ori (*de ciuda da vuote*), și ca le place să mă asculte cum le cuvânt eu *romanesc*. In deșert le-am adaos că preotul se va mânia cu mine *) crezend că eu i-am scos din biserică; ei se adunarē tot mai mulți imprejur de mine. Intre alții aflai unul, care fusese in Craiova ca soldat cu trupele austriace. Acesta vorbea mai binisor, și se putea esprima in dialectul nostru. Spunea că indată s'a înțeles cu Craiovenii. In fine, ca să nu se supere Capelanul și să nu fiu eu cauza scandalului, mă departai sub alt pretext dintre oameni și mă primblai printre grădinele și semănăturile Villa-novanilor, până in Iessenovic, de unde mă inturnai ear la biserică după ce trecuse nu numai predica, ci și mesa eră pe finite. După mesă ne inturnarēm la Susnievizza, și eu mersei la merinde (prânzul de la ameză-zi) la potestatul Jurnam. Peste câte-va minute veni și Andrei Dobrovici, de sus de lângă Gradigne, cu soția și cu fia sa cea mare ca să-mi intoarcă visita ce-i făcusem in zioa trecută când nu-i aflasem acasă. Merindarēm cu toții impreună, mănând discursul asupra obiectelor ce mă interesă a studiă. Eu speram, că astăzi ca in zi de Duminică, voiu vedē jocurile acestor oameni, dar ei imi spuserē că ei nu joacă, decât in *Poclade* (carnaval) și când fac *nuntie* (nuntă), și că preotul nu-i lasă să joace altă-dată. Cu toate aceste aș fi dorit mult să vęd pe tineri jucând, și mă intorsei la părintele Caucici, ca să-l rog să-i lese să joace. Însă bunul părinte avea alte idei despre joc. El ziceă că jocul este periculos virtuței, e un mijloc

*) Verbul superare, intristare, măhuire, nu se află in limba lor; prin urmare nu te poți esprima decât prin mânia, care se aude mai mult *minia* și se construe cu *cu*: *m'am miniat cu ie, esmuminați urii cu oții* etc.

de corumperea moralității, mai vortos că acest popor e mai săngios și mai datat la voluptății decât Slavii. Aduse înainte pe S. Augustin, care —după cum ziceă părintele Caucici— a condamnat jocul etc. Eu mă studii a'l face să înțeleagă că eu nu voiu decât o probă de joc, o petrecere de un pătrar de oară, la care să asiste și Sfinția sa, ca să nu se poate face nici un scandal. Țnsă părintele stă intru ale sale și se ținea tare de Sf. Augustin, încât nu mă putuiu conțeni a nu-i răspunde, că și eu am cetit ca Teolog operele acestui părinte, anume opera lui cea mare *De Civitate Dei*, apoi confesiunile, unele predice, epistole și din comentarele la cartea Iacerii, și nu-mi aduc aminte de locul unde să fie condamnat jocul; dar și de va fi așa, să nu uităm că acest părinte al bisericii, mai 'nainte de a scrie despre moralul și dogmele creștinești, fusese sătul de bacanale și de alte petreceri păgânești la care luase binișor parte, precum însuși scrie în confesiunile sale. Toate fură în deșert; totul ce făcū, fū, că începū a-mi descrie jocurile Vlachelor din Istria.

*Berdo, Luni 29 Iunie, Marți 30 Iunie
și Mercuri 1 Iulie.*

Nu mai eră nici o comună impoporată de cei ce mai vorbesc limba romăno-istriana. În Iessenovic, de și numai am intrat prin el și nu voiu fi conversat acolo mai mult de $\frac{1}{4}$ de oară, Țnsă la Villa-nova, unde erau și Iessenovicani la biserică, avui ocașiune de a mă convingea, că atât Villa-novanii, cât și Iessenovicanii vorbesc ca și în Susnievizza și Lettay, fără vre-o diferență ce ar putē bate la urechie, lucru natural, după ce se țin tot de o parochiă și se întâlnesc cel puțin în toate serbătorile și Duminecele. Nu mai eră dar sub Monte Maggiore de vizitat nici o comună; dar mi s'a părut în Berdo și tipul oamenilor și portul lor mai curat, peste tot rasa oamenilor mai vnoasă. Cătră această Berdo e meziupuntul teritorului roman de sub Monte-Maggiore, și pozițiunea lui cea înaltă, mai ales de la biserică și casa parochială, admite a ochiă cu o căutătură tot pământul locuit astăzi de Romăni, și a-ți intipări în memoria figura locului. Cătră aceasta în trecerea mea în 27 Iunie pe la parochul Jerala, vȳzēnd casa parochului mai izolată, speram a află acolo cel mai bun loc de a însemnă

căte-va despre usanțele Romănilor. Apoi nu uitasem, că în trecerea mea prin Berdo promisesem oamenilor că voiu reveni și voiu ședē mai mult la ei. În fine aceasta eră locul nașterii tȳnărului preot Miceti, și atunci nu știam că și Capelanul din Chersan (Chersano) e născut romăn. Toate aceste mă determinarē a mă mută pentru căte-va zile în Berdo. Prin urmare Luni în 29 Iunie la 4 oare de dimineață plecai din Susnievizza și la 5 $\frac{1}{2}$ fui în casa parochială. Părintele Jerala visă ȳncă asupra predicei ce eră să o zicā în zioa aceasta, ca în zioa Apostolilor Petru și Pavel. Dar ceilalți ai casei erau sculați cu toții. Între aceștia anume o fetișă ca de 16 ani, *mula*, adevă născută din flori, pe care părintele Jerala, aflāndu-o pe strate, leșinată de foame, fără părinți' nutricei, a luat'o la sine în etate de 12—13 ani. Cu ocașiunea aceasta însemn că la Romăni de sub Monte-Maggiore se află astăzi în *educațiune* ca la 300 de aflātari (trovatelli, Findlinge) sau cum le ziceam noi: prunci născuți din flori. Susnievizza singură are 70, Berdo la 50, și așa cu totul vor fi la acești Romăni aproape de 300 de aflātari, pe care institutul de aflātari din Triest ii da în afară spre creștere. Acest institut dă din fondurile sale la cei ce voesc a se însărcina cu creșterea acestor făpture o sumă hotărītă pe an pentru aflātari până în etate de 10 ani, asemenea celui ce vine departe de afară în Trieste ca să ie pe aflātari și să subscrie contractul cu institutul, apoi ȳncă o sumă odată pentru totdeauna pentru timpul până când aflātariul e la țipă. De la 10 ani înainte, adevă de când aflātariul cu lucrul se poate a-și mirul pânea, părinții nutricei nu mai au drept de a pretinde nimic de la etate de 18 ani. Cel ce crește cel puțin doi aflātari, dintre care cel puțin unul bărbat, are dreptul de a i se scuti un fecior propriu de milițā; însuși aflātariul nu e scutit. Cam aceste sunt pe scurt regulele institutului de aflātari din Triest. Singur numărul aproape de 300 inși, căți se afla astăzi la Romăni de sub Monte Maggiore, arată că în nici o parte a Istriei nu se imbiă oamini a se însărcina cu creșterea aflātariilor ca Romăni. În vre un simț mai singular de umanitate ori de caritate creștină al acestor Romăni anevoie vom căută cauza acestei aplecări ce se vede la ei de a crește

și culege fructul păcatelor plutocraților triestini. Insuși numele de *muli* ce dau acestor ființe, nu e testimoniu de simț de umanitate ori de vre o singulară caritate creștină, pentru că și ei chiamă in limba lor mul tot aceea ce chiemăm toți,—fătul asinului și al tepei. Să fie numai aviditatea de câștig nu e de crezut, căci nu e vre o sumă ademenitoare; chiar și lipsa cea mare produsă de 4 ani incoace prin epidemia de vite, și care—cum ziceă părintele Caucici—ii constringe a alergă la acest mijloc de câștig, nu esplică cauza acestei aplicări, pentru că ea e cu mult mai vechiă decât epidemia. De aș crede, că pozițiunea locului departe de Triest și ca intr'o infundătură izolată, apoi constituțiunea fizică, vënoasă și sănătoasă a acestor Români, tipul lor cel frumos, spiritul lor cel viu și ager, vor fi fost motivele cari vor fi determinate pe fondatorii institutulu a indemnă chiar ei pe locuitorii de aici ca să se insarcine cu creșterea acestor prunci, ceea ce pe urmă s'a făcut datină, și la care apoi poate să fie concurs mai mult mai puțin și vre unul or altul din motivele indicate mai sus. Se întemplă, că după trecerea de câțiva ani, unii din acesti să fie reclamați de adevărații lor părinți; ănsă aceste casuri sunt rari. Cea mai mare parte rămân între Români fără a-și cunoaște vre odată originea.

Uua dintre acesti muli era și Maria, pe care o afla la părintele Ierala, o fetiță curățică și deșteaptă. Ea eră ocupată in cuină. Tot aci aflai și pe un nepot al parochului, Carniolan, venit de doi ani din patria sa, care ănsă invēțase limba Românilor, o a treia persoană eră sora părintelui ca economă casei, aceasta nu cuvēnta românește, dar înțelegea, pe urmă veni și al patrulă, un om ca de 60 ani, om al casei din familia Fiscalilor. Cu acestia incepui a conversa până se sculă părintele parochul. Fiind-că eram in cuină, se înțelege de sine că discursul nostru eră despre *foc*, *vatră*, *foguera* (țestul in care coc *pănea*) *catina* (lanțul deasupra focului de care atărnă *cadera*—caldarea), despre *paleta* (vatrariu), *samă*, *lingură*, *piata* (blid) *piatela* (talger), *piatina* (cratița), *cirip* (slavic, de unde și Ungurii csereb)—o cratiță mai mare,—*ola* s. c. l. Verbul ferbe l'au perdut și zic de la slavi *a cuhi*,—ear a *coce* au,—*pogace* asemenea, ănsă și cu *unt* și *cașiu*,

adecă și plăcinta tot pogace e, ear cuvēntul plăcintă l'au perdut. *Alvatu* au, dar *u* de abia se aude or se face *v*,—*alvatu*, *aliatu*. *Fritta* (ital.) e papara de *ove* (oue), a *sorbì* au. Toate aceste nu mai erau lucruri nouă pentru mine. Intre aceste discurse filologice, eată ese și părintele din camera sa, escusându-se că a șezut mai mult in pat, meditând asupra predicei. Bine zisei eu dar mai sus, că visă asupra predicei ce avea să zică. Indată ordonă să mi se dee cafe cu lapte și oue. Când vëzui pe masă o cratiță ca de 5 litre, cu lapte, o cană de cafe și un filigean ce cuprindea mai două litre, fără voiă-mi mi se presentă comparațiunea între ospitalitatea părintelui Ierala din Berdo și economia părintelui Caucici din Susnievizza. Se înțelege de sine că lingura coresponde cu aceste vase sănătoase; ea era de cele de masă, ear nu de cele de cafe; și ear se înțelege de sine că n'am așteptat a două invitare. Părintele care avea a face liturgia la 10 oare, nu m'a insoțit la gustare.

După implinirea acestei datorii fizice incepui a rescoli cărțile părintelui, dedei peste un registru afumat, unde erau in ordine chronologică așezați toți parochii din Berdo din secolul XV, toate vizitațiunile episcopilor și multe evenimente demne de semnat. Dedei și peste 3 tomuri de foliu legătură vechiă. Aceasta eră Descrierea istorico-topografică a Carnioliei și a țerilor vecine de Valvasor in limba germană. Ea e in 4 tomuri in foliu, dar lipsea al III. Aruncând ochii in indice, insemnai locurile relative la datinele Istrienilor, la Uskoki, despre cari zice că sunt Români, cari au venit din Turcia cu 146 ani mai înainte de epoca in care scrie autorul. Cartea e tipărită in 1689, va să zică venirea acestor Români din Turcia in Carniolia ca de pe la anul 1543. Astăzi nici urmă de limba lor. Sunt interesante și altele despre Morlachi și Vlachi din Turcia și cei din Dacia lui Traian; asemenea despre datinele Istrienilor, despre cari mai jos.

Pe când terminam lectura locurilor relative la Români și la Istrieni peste tot, traseră la biserică și eu insoții pe părintele. După biserică ear me incunjurare amicii Berdeni și me invitare a le spune rugăciunile in limba lor, cea ce și făcui. Dar aici aflai un rival in persoana o-

noratului țeran Franciscu Piscăleanu, locuitor al cătun ce se ține de Berdo. Aceasta eși înainte: și io știu ruga pre Domnul vlaski, și zise tatăl nostru. Eu ți îndreptai câteva, punând in loc de slavonismi cuvinte mai bune de a le lor, el cu toate acestea nu se da bătut, ci ținea una *că-i stesso*. Dar majoritatea decise in favoarea mea, și-mi dade premiul in aceste cuvinte: *știu cuventă mai mașat decât noi*. Continuai apoi cu ei studiul meu, și pentru a doua zi chiămarēm doi din cei mai bătrâni, ca să mai auz din gura lor cele despre usanțele Românilor de aici,—despre căsătorie, despre inmortămări ș. c. l.

Sara la 1 Iulie me întorsei la Susnievizza, unde me așteptau cu nerăbdare amicii. In 2 Iulie mai ordonai jurnalul *Sumariu*, mai culesei cuvinte și doriaș să me suiu pe Monte Maggiore ca să pot urmări bine căile de comunicațiune între Români din Misia, Macedonia și Tesalia de o parte, și cei din Dacia Traiană de altă parte, cu frații lor din Schiavonia, Croația, Dalmația și Istria. Dar din nenorocire au început ploii și Monte Maggiore era tot in negură. La 3 Iulie sara am mers ear la Berdo, am mas acolo, și a doua zi la 4 Iulie de dimineață inturnându-mă la Susnievizza, la 7 ore am purces spre Albona. Cu toate că m'am ferit și am făcut toate ca să plec in tăcere, însă nu s'a putut. O mulțime de bătrâni și tineri, femei și bărbați, alergară la căruță, și între lacrimi imi strigau: *Bura coale, Domnu cu voi. Când veți mai viri la noi? Alții Când va viri preotu, neca spura predica limba noastră*. Și altele de aceste. Le-am promis că am de gând a face o călătoria in Italia spre a studia dialectele Italiei din gura poporului și atunci voiu trece pe la ei. La aceasta strigară toți: *bravo! bravo!* In fine mă smulsei din mijlocul lor cum putui.

(Va urmă.)

Studii asupra atirnării sau neatir- nării politice a Romanilor in deosebite secole.

INTRODUCERE.

Dacă aruncă cineva o privire generală asupra mișcării intelectuale la noi, rămâne isbit de un fapt foarte caracteristic: esagerarea tuturor cugetărilor și faptelor ce se îndreaptă la gloria și mândria națională, și aducerea la măsuri foarte mici de multe ori chiar la o înțeleaptă tăcere a tot ce lovește aste simțiri. De sigur, mijlocul de a vede astfel lucrurile este foarte măgulitor și rezultatele la care ajungem sunt din cele mai mulțămitoare, dar vine întrebarea dacă el este tot atât de folositor pe cât de măgulitor, și dacă pe câmpul cercetărilor curat științifice este bine de a ascunde adevărul sau a'l desfigura? Răspunsul ne'l dă credințele curioase la care am ajuns pe această cale. Acest fel de cercetare este răspândită mai cu samă in studiul istoriei. Un număr destul de mare de învățați români și'au dat ostentala de a desgropa din întunericul Bibliotecelor Europene din unghiurile nitate a țerilor noastre tot felul de cronici, documente, inscripții, monede etc privitoare la istoria noastră, și lucru curios! tot acei oameni când au lucrat cărțile lor de istorie, au fost și sunt cei ăntei ce se feresc a le întrebnița descoperirile lor cu deplinătate, căci, cred d-lor, că multe fapte aflate in acele isvoare nu sunt potrivite cu mărția și mândria poporului român. Un singur exemplu va lămurì lucrul: Toți istoricii nostri povestesc jurământul de vasalitate a lui Stefan cel Mare lui Casimir regele Poloniei, cam in următorul fel: Auzind Stefan de venirea Sul-

tanului Bajazet asupra sa, și strinse armată din țară cât putu, cerend ajutor de la Unguri și Poloni; cei ăntei erau incurcați in resbel cu Germania, cât despre Poloni, Casimir regele lor nu'i promise ajutor de cât cu o singură condiție ca să vie să se inchine lui ca vasal. Cea ce fū silit Stefan să facă. — Această istorisire este dreaptă privind faptul arătat in sine numai; ea este neesactă dacă vom a'l concorda și a'l pune in legătură cu intregul lanț istoric din care el e numai un inel. Tăcerea adăncă ce istoricii noștri păstrează in privința unei astfel de vasalitate vorbind despre toți Domni ce au precedat pe Stefan, *) lasă a înțelege că ei s'au bucurat de o neatărnare deplină față cu regii Poloni; eară faptul depunerii acestui jurământ de vasalitate de către Stefan este interpretat de d-lor numai ca mijloc prin care Stefan voea se scape de incurcătura periculoasă in care se afla prin năvălirea lui Bajazet. Adevărul istoric care este că, după cum vom vîdea, toți Domnii Moldoveni din timpurile cele mai veche depuneau acel jurământ regelor Poloni și încă nu o singură dată ci de mai multe ori in cursul domniei, că Colomea sau Sneatinul erau locurile obicnuite din vechi unde se depuneau acele omagii și că însuși Stefan depusese jurământul de fidelitate de mai înainte de 1485 anul năvălirii turcilor, atât prin Mitropolitul cu boerii cât și el singur, că in fine pretențiunea lui Casimir nu era nici prea mare nici neobicinuită, ci era motivată de trufia cunoscută polonă și de a mai aduce la picioarele

*) Când istoricii noștri vorbesc despre amestecul Polonilor in afacerile țerei in timpul luptei pentru domnie a fraților Ilie și Stefan și de făgăduințele amândurora de a supune țara la Poloni, aceste le povestesc ca întâmplare in timpuri de neînțelegere și de anarhie când țara era împărțită in două partide.

sale încă odată pe un vasal așa de puternic și de ambițios ca Stefan. *)

Această directice nu datează de curend, ea își are originea in cei ăntei oameni care au inceput mișcarea literară la inceputul secolului acestuia. Pentru ei ănsă acest mod de cercetare era conform cu cerențele sociale și cu imprjurările in care trăiau și cugetarea lor trebuia firește să se incarneze sub acest invăliș mai mult patriotic decât științific. Spre a se înțelege ce cauze născură o astfel de directie, nu este de prisos sa da câteva amănunțimi.

Dacă România au avut vre un secol in care injosirea ei să fie covârșitoare, apoi necontestat este secolul al 18-le de la epoha cunoscută a existenței amânduror țerilor și până in secolul al 17-le de sigur un șir neintrerupt de nenorociri au bătuit-o, dar in toate aceste sbuciumări resufla ceva resbelnic, energic și barbar. Instinctul de conservare era puternic pronunțat ca la toate popoarele tinere și pline de viață; dacă Ungurii sau Tatarii năvăleau in țară, ei știeau săși intoarcă pagubele pricinuite prin năvăliri pe teritorul acelora, de multe ori popoarele vecine nu mai știeau ce măsuri să ia in contra acestui popor așa de tulburător și de aventurios. Petru Rareș este incarnațiunea acelor secole de barbarie, de virtute și de neastămpăr. Cu inceputul secolului al 17-le acest spirit incede a se mucea, inriurirea din ce in ce mai mare a turcilor precum și neauzitele tulburări interioare ajută la această. Resbelele civile a Movileștilor intretinute de baroni poloni și soldați mercinari aduseră in 16 ani de zile Moldova in o stare nepomenită, pe când in Valahia Mihai seacă

*) Archiv istor.

toate puterile naturei prin lungile sale resboaie; la năvălirile tatarilor României nu mai pot opune altă ceva decât bani, pe când celelalte armate streine sunt priimate fără nici o rezistență. Dar odată cu imblănzirea caracterului general, un început de mișcare intelectuală se arată: cărțile trebuincioase pentru gradul de cultură de atunci se traduc în românește și Cronicarii care și astăzi compun toată literatura noastră veche se succedă unul după altul, atât în Moldova cât și Valahia.

Acest avânt princios este înădușit de necont nitele incalări și devastări ale acestor țeri de toate armatele străine, precum și de noue faze în care intră România prin stabilirea domniei fanariotice. Cu începutul secolului al 18 mișcarea așa de bine începută în celalalt secol este nimicită și Ioan Neculcea ce se ține atât prin etate cât și prin cugetare ca să zică așa de școala ce se pierduse, mai trăește și în o parte a secolului al 18, nenorocit reprezentant a unor lucruri perite. Viața Românilor din acel secol ajunge desevărsit lipsită de ori ce demnitate națională. Cugetarea lor este mărginită în a urmări intrigile și lingușirile domnului fanariot, sluga înjosită a Rușilor, Turcilor și a Nemților, învățătura este mărginită în esistență efemeră și schimbăcioasă a câtorva scoli unde dascalul cel mare grecesc își avea toată însemnătatea, cluburi ridicule a Elenismului căci cea mai mare parte dintre *ucenicii* ce le frecuenta erau *străini*, stipendiați din visteria țerei, acolo se completa educațunea lor pentru câștigarea libertăților Greciei, Limba română necăutată și desprețuită era predată în acele scoli câte de un dascal rău plătit și rău văzut a căruia onoare deosebită se mărginea în a forma dascali de biserică care să cetească

Apostolul și să zică de la strana stingă *Doamne miluește*. În societate străinii aveau aceeași însemnătate, limba română era înlocuită de cea greacă sau obiceiurile vechi erau imbrobodite în forme cu totul străine, sentimentul național ajunsese un lucru rușinos. O măsură foarte dreaptă a stărei de coplesire din partea străinilor este izbucnirea revoluției grecești, condusă de Ipsilant pe pământul nostru ca și cum România și Ellada nu ar fi fost decât acelaș trup, locuite de aceeași națiane cu aceleași interese. Dar însuși această revoluție ne face un bine foarte mare, ea ne scapă pentru totdeauna de domni greci, deveniți inimizii imperiului otoman, căți-va oameni ce călătorise în alte țeri libere, vin însuflețiți de o nouă viață, spiritul de libertate ce începe a fierbe în toate națiunile Europei pătrunde întru cât va și la Dunăre; el este adus de tinerii studenți care se întorc din centrurile Europei. Puterile occidentale văzând colosul Rusiei amenințător față cu Turcia slăbănogită, intră între amândouă și încep a cunoaște că există la Carpați un popor nenorocit a căruia nume poate nici nu-l cunoșteau cu 60 ani în urmă. În tractatele ce se încheie între aceste puteri intră și câte un articol privitor la principatele Române, el este dictat când de dorința de protecție a Rusiei, când de gelosia celorlaltor state. În fine, domni pământeni se reurcă pe tronurile ocupate de străini un secol și jumătate aproape. României se deșteaptă la o viață națională, dorințele lor în viitor sunt măgulitoare, inimile impietrite se mișcă la acest nou traiu. Dar abia scapați de corupția și molepsirea grecească și eată o nouă iniuriere cu atât mai periculoasă cu cât purcede de la o na-

țiune mare și sub vëlul protecției vine a se amesteca in interesele noastre. Rusia in-trebuințează toate armele sale diplomatice pen-tru a se face stăpână pe aceste țeri. Așa dară Românii care incepuse a resufla in o atmosferă mai națională vëd din nou pus la pândă pe străini așteptând momentul de pradă.

Atât absolutismul fanariotic din seculul al 18 cât și diplomația iscusită a Rusiei se in-dreptau cătră o singură țintă: nimicirea na-ționalității Române. Oamenii instinctivi își apără cea ce e in primejdie, inteligența ro-mână își revarsă toate puterile sale intrunite in apărarea acestui punct principal al vieței lor. Cei ce incepuse mișcarea literară se pun in fruntea mișcării naționale. *) Fie care tē-ner care știe să țină o pană in mână devine un patriot infocat, punēdu-și puterile sale in serviciul acestei cause nobile. Politica și li-teratura furē amestecate și confundate precum *naționalitatea* și viața poporului erau strins le-gate una de alta. Politica intrebuiță dară ca arme de apărare diversele ramuri a literaturii și aceasta își făcū din patriotism scopul ei prin-cipal. De aici rezultă că toate scrierile a-celei epoce sunt pecetluite cu caracterul național. Mijlocul prin care un popor își arată existența sa inaintea lumii este *istoria*, și proba cea mai vie a originii sale este *limba*, de aici urmează că toți oamenii inva-țați de atunci devenirē *istorici* și *filologi* sau *gramatici*. Dară nici *istorie* nici *gramatică* nu era încă, vechile manuscripte a cronică-

(*) In această sunt ajutați in amēndoue țerile de Ro-mâni din Transilvania refugiți aici. In contact mai de aproape cu popoarele civilisate, ei se deșteapta cei înainte și sunt superiori fraților lor de la Dunăre, după cum vecinătatea civilizației Poloniei din seculul al 17-le făcuse ca Cronicarii Moldoveni adapați a-colo să fie mai superiori decât cei din Valahia.

rilor noștri compuneau singurele isvoare și încă acele erau pierdute prin hărțile a cător-va boeri bătrâni, deci se puserē cu o activi-tate deinnă de laudă ca să-și formeze aceste acte doveditoare ale originii și existenței lor. Invațații străini Slavi și Nemți pe lângă ne-știința sinceră poate in care erau, apoi mai intrebuițarē și cu rea voință toate armele invățăturei pentru a demonstra că nu suntem o naționalitate deosebită. Slavii pret ns-rē că sun-tem naționalitate slavă, Nemții că sunt niște remășițe gotice. Și unii și alții își fundarē sistemele lor pe cuvintele slave și germane ce le avem in limba noastră. Nimenea însă nu ne admitea că suntem de origine latină. Istoria noastră suferi și ea aceeași desfigura-re din partea lor, amēndoue grupele de scrii-tori fabricând-o după interesele deosebite ce erau chemați a susține. Și toat- aceste lu-cruri erau cu atât mai periculoase, cu cât Europa nu ne putea cunoaște decât prin scrie-rile inamicilor noștri. Unul din cei autēi că-lători franceji ce au fost prin țerile noastre acum 50 ani, a remas cu totul uimit de a găsi lucrurile altminterea de cum le știa din jurnalele nemțești. *) In contra unor lovituri așa de bine indreptate, răspunsul nu trebuia să fie indoelnic și moale ci energic și hotăr-ritor. A recunoaște că limba noastră cuprin-de un element insemnat slavie ar fi insemnat a inlesni și a merge inaintea dorințelor ne-mēsurate a Rusiei de anexare. A spune ver-de că odată Valahia au fost posesiune Unga-ră era a da uu argument mai mult la pre-tențiunile Austriei. Pe lângă acestea atât o simpatie tainică cât și interesele țerilor pu-se in pericol, făceau pe toți oamenii noștri

* Voyage en Orient. De la Roche.

de atunci ca să se lipească cât mai mult de națiunile latine din Occident. Ei simțeau că poziția geografică a acelor precum și rivalitatea cu Rusia și Austria făceau din ele niște arbitri priincioși noue. Inimiciii naționalității noastre aruncându-se după cum am văzut în o extremitate, Românii se asvêrliré în celalaltă. Culegând toate faptele glorioase ale străbunilor și lăsând în umbră pe acele ce credeau ei că ar servi reu cauza națională, ei întâmpinără pe dușmanii lor cu acest specimen ca cu o probă de existența lor de popor. În acelaș timp filologii alungau din limbă ori și ce cuvinte străine, derivându-le exclusiv din limba latină și formau astfel un dialect aproape curat latinesc. După cum am zis, toți oamenii de talent punându-se în fruntea mișcării, se făcuré profesori de limba română și de istorie. Lazăr, Eliade, Asachi etc. păstrare cu sfințenie moștenirea pe care Enache Văcărescu ar fi trebuit să o lase tuturor Românilor nu numai familiei sale, creșterea *limbei românești* și *cinstirea patriei*. În zadar toți aceștia se silesc a fi poeți, ideea covârșitoare pătrunde prin toate locurile și poeziile lor nu sunt decât niște sentențe patriotice rimate și măsurate pentru a se pute ține mai ușor în memorie. O dovadă vădită că un popor apăsât și necunoscut în naționalitatea lui produce mai cu samă oameni în aceste doué ramuri, sunt Românii din Austria care încă sufer jugul apăsării. Toți învățații lor sunt istorici și filologi fiindcă condițiunea întâi a traiului lor este de a arata prin istorie că au drept asupra pământului pe care locuiesc și prin limbă, că sunt o națiune deosebită de apăsătorii lor. Samuil Micul, Clain, Șincai, Petru-Major etc. nu au fost altă ceva.

Poeți n'au avut nici nu vor avè niciodată pe cât va ține aceasta stare de lucruri. Ei toți vor avè în vedere în poeziile lor mai mult programul politic, și sentimentul de conservare națională îi va face să nu se poată depărta de la prosaica realitate de care sunt preocupați neconținut. Mureșanu o dovedește aceasta chiar în cea mai bună poezie a lui.

Așa dar spiritul de conservare a făcut pe generația trecută ca să se stringă împrejurul acestor doué condițiuni însemnate de existență, istorie și limbă, eară vrăjmășia cu care străinii își indoiré loviturile lor îi nevoiré a nu mai ține nici o margine în cercetările lor filologice și istorice, trecând de multe ori peste adevăr sau lăsându-l la o parte cu toate că atât în istorie cât și în filologie purcedeau de la un princip adevărat.

O stare de lucruri, numai atât trebuie să țină cât trăesc cauzele din sinul cărora au eşit. O generație nu trebuie să ostenească de la alta decât ceea ce în sinul întâmplărilor sociale își are încă cuvântul său de a fi, altminterea a păstra și a continua o direcție ce nu mai este sprijinită de împrejurări analoage, este a pretinde la flutur să sboare păstrându-și neatinsă coaja sa de larvă. Astăzi incetând înriuririle ce sufereau părintii noștri, nu mai are înțeles modul lor de a vedè lucrurile. Limba și originea noastră este recunoscută chiar de cei mai inveninați inimi ai naționalității noastre. Existența noastră ca popor nu mai este pusă în indoeală, și dacă și astăzi poate să ne amenințe vre-o nenorocire în neatărnarea noastră, de sigur că aceasta se va făptui prin dreptul celui mai tare, nu însă după argumentele ce se aduceau acum 50 de ani și poate se mai aduc de câțiva învățați retrograzi,

după cum sunt și din scriitorii noștri în a lor. Așa dar calea adevărată a propășirii în această privință este a face să reintre în albia lor naturală istoria și filologia precum și toate celelalte ramuri a cugetărei, silindu-ne a le face un loc în mișcarea generală a omenirii. Mai mult decât atât; ceea ce mai înainte ne ajuta în stabilirea naționalității noastre față cu Europa, astăzi poate să ne strice. Istoricii și filologii noștri susțineau tot felul de teze fără ca să tragă după sine urmări grele. Majoritatea învățaților străini în contact cu noi, nu ceteau scrierile și jurnalele noastre cât de puțin erau, sau chiar când făceau această, lipsa de o cunoștință mai apropiată a lucrurilor susținute în ele, îi nevoia dacă nu erau de rea credință ca să rămână în o înțeleaptă tăcere. Astăzi însă când o mare parte de învățații străini se ocupă cu limba și istoria Românească și încă de multe ori cu rea voință, a susține lucruri ce nu sunt tocmai exacte, înșamnă a ne compromite și pe calea literară și științifică și a fi priviți ca un popor a căruia învățați chiar, nu pot a se desbrăca de micile patimi de toate zilele și a se pune pe tărământul adevărat al oamenilor de știință.

Să nu se zică că această cale ar fi împotriva intereselor generale a țerei și că rezultatele la care am ajunge ar fi lovitoare onoarei și mândriei noastre naționale. Eresul comun popoarelor de a-și da fie care o origine divină sau cel puțin strălucită a perit dinaintea risului mușcător și a criticei luminate. Francezii nu se rușinează a mărturisi că sunt în mare parte corbitorii vechilor popoare galice cunoscute prin barbaria lor și a cărora religie admitea imolațiunii de oameni pe altarul zeilor lor.

Germanii nu pot a se îngâmfa cu strămoșii lor ce trăiră secole în pădurile și mlaștinele de la Nord și a cărora șefi se serveau la ospeturi cu cranuri inimice în loc de cupe, și cu toate acestea niminea între ei nu se gândește a ascunde aceasta. Pentru ca să ne putem desvolta pe calea propășirii și a ajunge un popor respectat nu este de nevoie a susține că coloniile aduse de Traian nu au găsit nici un Dac pe teritoriul Daciei și a stăruii cu multă căldură că sângele ce-l avem în noi este *curat sânge roman*, cu toate că tablele cerate găsite în Transilvania și în Valahia arată foarte limpede cum coloniștii Traiani erau departe de a fi toți *Romani*, o mare parte fiind Gali, Ispani, Numizi, Traci, Iliri etc. etc. Pentru a avea o limbă armonioasă și cultivată nu este de neapărată trebuință a deduce toate cuvintele de la o formă primitivă latină și a alunga din limbă o mulțime de cuvinte slave care au străbătut până în adâncimea tuturor paturilor sociale, împământându-se cu desevirșire. Poesiile populare și Vasilie Alecsandri ne pot da o măsură dreaptă de cea ce este și ar putea fi limba noastră așa cum o vorbește poporul și ori ce ar zice filologii, trebuie să mărturisească singuri că ei încă nu au produs nimic analog. Dacă Bolintineanu în cei din urmă ani a căzut, este din cauză că pe lângă lipsa de inspirație apoi au părăsit limba *baladelor sale* pentru o altă pocită. De sigur când un popor își are o glorie și un nume vestit este bine a se mândri cu acestea, căci înșprosătarea amintirii faptelor strămoșești este totdeauna o bună școală națională, dar când din nenorocire îi lipsește aceasta, atunci este mai bine a-și studia trecutul său nenorocit, cu serioșitatea cu care doctorul stu-

diază boala clientului său, ca să-și tragă învătătura pentru viitor. Din potrivă este foarte rău a se îngâmfă cu deșertăciune de jucăriile inchipuirii sale, a se entusiasma fără cuvânt, a se mișca fără nici o pricină și a numi modestele pagine a cronicarilor *paginile de aur* a vieții glorioase a poporului Român. Rusia și Prusia au fost odată niște provincii polone, ceea ce nu le împiedică astăzi de a fi niște puternice națiuni, pe când această onoare nu au fost în stare a apăra pe vechea lor stăpână de a nu perî din rândul națiunilor și de a nu fi imbucătățită chiar de supusele ei de mai înainte. Italia a sufrit în curgerea mai multor secole jugul deosebitor popoare: Germani, Franceji, Spanioli, aceasta însă nu o oprește de a fi astăzi liberă, și pe calea înfloririi și a puterii, nici pe învățații lor de a mărturisi umilințele patriei lor. Pentru ce dar noi am jertfi unei mândrii naționale rău înțelese, comoarele adevărului și a luminei? Un popor care se fanatizează și se mișcă numai pentru a discuta originea lui strălucită și a aminti la fie care împrejurare pe *Badea Traian* fără ca să se arate lucrător pe calea adevărată a reformei și a progresului samănu cu acei nobili degenerați din secolele trecute a căroră merit se compunea din *blasonul lor* și care la fie care faptă grea și periculoasă unde se cerea virtutea personală număra cu îngâmfare numele și vitejiile strămoșilor lor. Comediile au resbunat bunul simț lovit de aceia, voim oare să le luăm locul? Dacă un Rössler ne contestă existența noastră pe pământul Daciei mai înainte de seculul al XIII-lea, de sigur că numai cu adevărul istoric îl putem combate eară nu cu gloria noastră națională. Dacă un învățat slav susține că limba noastră

este un dialect slav, de sigur că nu vom ajunge a dovedi contrarul prin alungarea cuvintelor slave din ea. Așa dar cercetând lucrul atât din punctul de vedere științific cât și a intereselor naționale, ajungem la concluziunea că eresurile ce au avut scriitorii noștri și care i-au condus în cercetările lor, trebuiesc lăsate în părăsire pentru a intra pe calea conștiințioasă ce este neapărată la aceste studii.

Aceste am crezut că sunt trebuincioase a se spune mai înainte de a intra în cercetările ce ne-am propus a face.

(Va urma).

S. Panu.

Un manuscript al Psaltirei în versuri a Mitropolitului Dosoteiu.

Ori și cine se ocupă cu limba, cu literatura sau cu istoria noastră, a constatat, că dispar cărțile românești din ce în ce mai mult.

Chiar cărți mai recente au devenit în destul de rare. Cu greu mai capătă cine-va astăzi edițiunea originală a fabulelor lui *Țichindeal*, ănteile edițiuni ale poeziilor lui *Văcărescu* și *Alexandrescu*, fabulele lui *Donici*, prima edițiune ale *Doinelor* și *Lăcrămioarelor* lui *Alecsandri*; *Aprodul purice al lui Negruzzi*.

Când este însă vorba de cărți mai vechi, cu cât ne depărtăm de seculul în care trăim, ele devin pentru cei mai mulți dintre noi un fel de legende. Este un fapt trist, că ele s'au nimicit și se nimicesc pe fie care zi! Ear cu disparitiunea lor se pierd monumente prețioase ale limbei și ale literaturii noastre.

Căți Români s'au invrednicit să vadă *Psaltirea*, pe care *Coresi* a tălmăcit-o și a tipărit-o înainte de trei sute de ani? Nici *Cipariu*,

nici *Pumnul* nu au putut întrebuința pentru *Analecte și Lepturariu* această carte, căci ei nu o văzuse, și pe cât știm, numai *Revista Română* a publicat o notiță asupra ei după exemplarul aflat la Monastirea Bistrița din Muntenia și care astăzi trebuie să fie păstrat în Biblioteca națională din București. — Câți iubitori de litere se pot bucura, că posedă Pravila lui *Vasile Lupu* chiar într'un exemplar trunchiat?

Puținele cărți vechi, care au mai ramas, sunt în cea mai mare parte într'o stare deplorabilă. Din opt exemplare ale „*Cărții românești de învățături*“ a Mitropolitului Varlaam, care ne-au trecut prin mâni, numai unul singur l'am văzut complet. Există foarte puține exemplare din „*Indreptarea Legii*“, din „*Psaltirile Mitropolitului Dosoteiu*“, din „*Divanul lui Dimitrie Cantemir*“, care nu sunt defectuoase. Cipariu însuși, care și-a dat o osteneală colosală cu adunarea și studiul cărților noastre celor vechi, nu a văzut încă *Trebnicul lui Dosoteiu* în toată întregimea lui.

Dacă însă cărțile tipărite se găsesc cu anevoie, manuscriptele cele vechi sunt inapreciable. Copiile vechi ale *Litopesițelor* lui Ureche și ale *Costineștilor* au o autoritate mare, căci numai Letopisițul lui Ureche a scăpat în original de furtuna timpurilor și D. Mihail Cogălniceanu păstrează într'ensul un adevărat odor, scump Românilor.

Cu manuscriptul original al lui Ureche mai poate rivaliza, după câte cunoaștem, numai un singur manuscript: acel al *Psaltirei* în versuri a Mitropolitului Dosoteiu.

Dosoteiu a fost Mitropolit al Moldovii în două rânduri. Anii păstoriei lui nu sunt încă bine determinați. Episcopul Melhisedec al

Dunării de jos citează în *Chronica Hușilor* un Hrisov al lui Stefan Vodă pentru monastirea Hlincea din 1660, care amintește de Dosoteiu ca Episcop al Romanului. El a ocupat scaunul Mitropolitului după *Pumnul* de la 1668 până la 1674, și de la 1676 până la 1690. Episcopul Scriban înscrie la 1673 pe Dosoteiu ca Mitropolit, și de la 1676 până la 1686.

Notițele, ce avem despre densul sunt foarte mărginite. *Neculai Costin* ne spune următoarele:

„Stefan Petreceicu a domnit (1673—1674) numai un an și a făcut sfânta Monăstire lângă târgul Sireatiului, hramul sfântului Onofreiu, pe carele o a sfințit părintele Dosoteiu Mitropolitul țerii. Și de acolo a fugit și el în țara Leșască de a ramas scaunul fără Mitropolit.“

. . . „1674 Dumitrașcu Vodă aflând scaunul Metropoliei fără stăpân, pus'au Mitropolit pe Teodosie, ce era Episcop la Roman.“

. . . „1675. Într'acest an a venit și Mitropolitul Dosoteiu din pribegie la Dumitrașcu Vodă și l'au închis în mănăstirea sfântului Sava, de a șezut câtva“ . . . „În iarna 1676 a scos Dumitrașcu Vodă din închisoare pe Dosoteiu Mitropolitul și l-a pus earăși în scaunul lui. Iară pe Teodosie, care îl făcuse el Mitropolit, l'a închis earăși la Sf. Sava la Monăstire.“

După o comunicare, ce am de la amicul meu, Domnul Gheorghie Hurmuzachi, portretul Mitropolitului Dosoteiu se află la Suceava.

Dosoteiu este un bărbat precum au fost puțini printre Români. Dacă ne transportăm în timpurile părții a doua ale secolului al șeptesprezecelea trebuie să ne mirăm, cum el a do-

vedit să traducă, să scrie și să tipărească atâte cărți. Ca un monument etern al zelului seu celui mare pentru națiune și biserică, al iubirei lui celei adevărate și nemăiestrite pentru limba românească, vor sta atât caracterul energic și originalitatea stilului lui, cât și întreprinderea însemnată, de a pune psaltirea în versuri într'un timp, în care Românii posedau cântările Imperatului David numai în traduceri ale lui Coresi și ale Psaltirei din 1651.

Toate cărțile lui Dosoteiu sunt demne de a fi studiate. Din nenorocire puține au ajuns întregi până în zilele noastre. Eată acele care ne sunt cunoscute:

Psaltirea în versuri din 1673,

Acatistul din 1673,

Liturgia din 1679,

Psaltirea în proză din 1680,

Trebnicul din 1680 sau 1683, și

Viețile Sfinților din 1682.

Manuscriptul, de care ne ocupăm, este un volum quarto mic. El e scris, pe hârtie groasă turcească, foarte frumos de la început până la sfârșit de una și aceeași mână; el are 221 foi nepaginate și suferă o lipsă de 3 foi și anume începutul psalmului I-ii, și sfârșitul psalmilor 99 și 101.

Manuscriptul nu are titlu și se începe cu dedicațiunea adresată „prealuminatului și preacinstiului și Milostivului nostru Domn Măria Sa Ioan Duca Voievoda, din mila lui Dumnezeu Domn a toată Țara Moldovei.”

Această dedicațiune este scrisă „*Dosothei Smerenăii Episcopă Româncăii*” de aceeași mână, care a scris și unele din notele marginale, care ilustrează manuscriptul. Alte note, cele mai numeroase, sunt scrise de caligraful,

care a scris toată cartea. Ori și cine va vedea scrisoarea subsemnăturii la dedicațiune și aceea a unora din notele marginale, va rămâne convins, că ea este a însuși autorului Dosoteiu. Trăsurile sunt pre originale, pre caracteristice, pre diferite de acele ale caligrafului, pentru a ne îndoi de aceasta.

Dacă comparăm acest manuscript cu Psaltirea în versuri, tipărită în 1673, constatăm: că titlul precum și „stihurile la luminatul Gherb a țerei Moldovei” de la început lipsesc Manuscriptului, asemenea prefața „Lovo Ca Citalcio” precum și versurile lui Miron Costin pentru neamul „țerei Moldovei” și „Apostroful cu care se sfârșește Psaltirea tipărită. În locul acestor din urmă însă manuscriptul are trei „molitve de la preclovenic în ziua de peat descătnețea”, care sunt cuprinse de la foaia 211 înainte. Aceste trei molitve s'au tipărit în urmă în „Trebnic” de la foaia 109 până la foaia 115, dar sfârșitul molitvei a treia lipsește în manuscript.

Avem dar dinaintea noastră manuscriptul Psaltirei în versuri al lui Dosoteiu, destinat de acesta pentru Duca Vodă.

Putem crede, că această Psaltire este cea de'ntâi compunere a lui Dosoteiu, căci el zice în dedicațiunea sa: „smerenia noastră sântă „cartea aceasta slăvitului și preacinstiului și „blagoslovitului numelui Măriei Tale supt apă „rături o am scris; rugăndune Măriei Tale, ca „Domnului milostiv, să o primești Măria Ta „ca snopul cel de'ntâi de grâu și pre noi rugătorii Mării Tale a hi milostiv”.

Dosoteiu a scris această carte, pe când el era încă episcop Romanului.

În titlul Psaltirei, tipărită la Unieș, Mitropolitul însuși ne zice, că această carte a fost

„pre versuri tocmită în cinci ai foarte cu o-sirdie mare“. El a început dar a o compune în anul 1668 și manuscriptul prin urmare nu poate fi din timpul ăntei Domnii a lui Duca Vodă, care a avut la finele anului 1666 o durată numai de 5 luni.

Manuscriptul este din a doa domnie a lui Duca Vodă și pare a fi scris cu un an sau doi înainte de 1673. Psaltirea din Uniev poartă această dată și este probabil, că tipăritul ei a început mai înainte, căci publicarea unei cărți de 271 foi trebuia să fie foarte anevoioasă în acel timp.

Prin urmare noi credem, că Dosoteiu a presintat manuscriptul, de care ne ocupăm, lui Duca Vodă în anii 1670 sau 1671. Sub a doa domnie a acestui domn s'a început poate și tipărirea acestei cărți. Venind ănsă în anul 1673 pe scaunul domniei Stefan Petriceicu, Dosoteiu a adresat în psaltirea tipărită acestui domn dedicațiunea, pe care o făcuse mai înainte pentru Duca Vodă.

Suirea lui Dosoteiu pe scaunul metropolitan a coincis poate cu publicarea acestei Psaltiri. El a devenit Mitropolit sau în cei doi din urmă ani ai domniei a doua a lui Duca Vodă sau cu începerea domniei lui Stefan Petriceicu.

Încât privește Psaltirea în versuri a Mitropolitului Dosoteiu, ne propunem a o publica după cartea tipărită la Uniev și cu toate variantele și notele, cuprinse în manuscriptul nostru.

Până atunci ănsă credem, că publicul român va ceti cu interes câțiva psalmi după amândouă versiunile.

Puind lângă dăsele traduceri făcute înainte și după Dosoteiu precum și traduceri

în proză a le însuși acestuia, vom ave un tablou viu de schimbările limbei românești în timp de mai bine de trei secol.

Psaltirea Diaconului Coresi. 1577.

Cântarea lui David de Ieremia. 136.

La riul Vavilonului, aciea șezum și plănsam, când pomeneam Sionul.

În salce pe mijloc de ea spănzurim organele noastre, că aciea întrebările prădătoriine cuvintele de cântări și ducea noi în cântare: cântați nouă de cântecele Sionului.

Cum cântavrem cătarea Domnului în țeari străini?

Să ultare tine Ierusalime, ultati fie derepta mea.

Să lipească se limba mea de grumazul meu să nu pomenvoiu tine, să nu ainte pomenvoiu Ierusalimul ca începutul veseliei mele.

Pomenește Doamne fii Edomului în zioa Ierusalumului ce ziseri: deșertați, deșertați până la urziturile ei.

Fiele Vavilonului măratele: fericite de cel ce dă fie darea ta; ce datai nouă.

Ferice cine prinde și frănge tinerii ței de peatru.

Psaltiră, ce se zice Cântarea fericitului Proce și Împărat David, cu cântările lui Moisi și cu summa și rânduiala la toți psalmii. Izvodit cu mare socotință, dein izvod jidovesc pre limbă rumânească cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu îndemănarea și porunca

deinpreună cu toată cheltuiala a Măriei Sale Georgie Racoți, Craiul Ardealului i prociaca.—Tipăritus'au întrua Măriei Sale Tipografie dentăiu nouă în Ardeal în cetatea Belgradului. Vleato 7159.

A ot Rjdstva Hva 1651. Dec. 25.

—4-o. 18 folii nepaginate. 300 folii paginate.—

Psalomă David 22.

Cântecul lui David.

Domnul mî paște pre mine și întru nimicet nu me voiu lipsi. În loc de pășune mî sălășluiaște și la ape de răpaus mî duce.

Sufletul meu întoarnă'l și mî duce spre cărările dereptății pentru numele lui.

Să vă de-aș ămbra pe valea umbrii morții, nu
mî tem de rău, că tu cu mine ești : nujasa ta și
toiagul tîu, acealea mî mîngăe.

Gătești masă înaintea mea, în dreptul pizma-
șilor miei, neated ai făcut cu nleiu capul meu și
păharul meu din destul.

Încî binele și mița vor veni spre mine în toate
zilele vieții mele, și voi sălășliu în casa Dom-
nului întru luptă zile.

Psalom David 136.

Lăngă apele Vavilonului acolea ședeam și plân-
geam, când ne aduceam aminte de Sion.

Spre sălei spînzurăm alăutele noastre în mij-
locul lui.

Când pohtiea de la noi ceea ce ne dusease pre
noi prinși, să zicem cuvinte de cântec, zicînd cân-
tați nouă de cântecele Sionului.

Cum vom cânta cântecul Domnului în pămîntul
străin ?

Să mî voi uita de tine, o Ierusalime, uitesî
dreapta mea (de-a sunarea în strune).

Lipascăse limba mea de grumazul meu, să
nu mî voi pomeni de tine : să nu va fi inee-
peniea veseliei mele Ierusalimul.

Aduți aminte Doamne de fii Idomului, de zua
Ierusalimului, carii zicea : descoperiți, descoperiți
păni în temeliea lui.

Fata Vavilonului, ce te ver pusteaa, fericitui cine
va plăti ție rîntatea ta, ce ne-ai adus nouă.

Fericitu'i cela ce va apuca și va zdrobi poro-
bocii ței de peatři.

*Dosoteiu, Episcop Romanului : Psaltirea în versuri
După Manuscript.*

Psalomul lui David 22.

Domnul mî va paște și nu ști lipsi

La loc de verdeați mi-î cale dechisi,
Și mi-au datu-mi Domnul apă de odihni
Și sălaș mi-au datu-mi în casî senini,
Fără de șcumpeate că să mî hrăneascî

Și pre bun repaș sufletul să-mi creascî.

Spre cărări dreapte îmi este povați

Cu sîntul sîu nume Domnul de mî nvați

Și de voi și miarge în umbrî de moarte

De rău nu moi teame căt mî vei scoate

Toiagul tîu Doamne și sînta țargî

Cătră mîngăiare-mi deschid cale largî

Unde mi-ai gătatu-mî să mî pui la masî

Aco pizmașii nu-î veți lașan easî.

Să'mi caute de-aproape, ce-î veți scoate-afari

Și pentru-a lor pizmi vor fi de ocarî

Eară mie, Doamne, pre cap mî veți unge

Cu oloiuri șcumpe și vin imi va giunge.

Cu cel pahar tare, carele mî mbatî

În spoři de la tine cu milă'ndurati

Carea mî agiunge în zile de viați

Căt imî jaste traiul să çust cu dulceați

Și să pețrec Doamne în casa țea sîntă

I luptime de zile în trai fără smîntî.

Psalomul lui David sau a lui Ieremiea. 136.

Plîngerea și jalea oamenilor celor dumnezești de năpăsti
și nevoi ori trupești ori sufletești.

La apa Vavilonului

Jelînd de țara Domnului

Acolo șezum și plînsăm

La voroavi ce ne strînsim

Și cu inemî amari

Prin Sion și pentru țarf

Aducîndu-ne amînte

Plîngeam cu lacrimi herbinte,

Și bucișe ferecate

Lăsăm prin sălei aninate

Că acolo ne'ntrebarî

Aceia ce ne prădarî

Să le zicem viers de carte

Intr'acea străinătate

Ca'n sănt munte Sionul.

Cântări ce cântam la Domnul

Ce nu ni să da 'ndemăni,

A çanta 'n țari străini.

De țeaș uita țari sănti

Atuncea să'mi vie smîntî.

Și dreapta mea să uite

A schimba viers in lăute,
 Și să mi se prinzi limba
 De gingini jelindu'mi scrăba
 De te-aș mai pute uitate
 Ierusalim cetate
 Nainte de nu te-aș pune
 In pomeane i zile bune.
 Să nu uiți Doamne sante,
 De Edom ce-au zis cuvinte,
 Santei cetăți improtivî.
 Cu rēu din gură zlobivî
 Răsipitî 'i ziduri nalte,
 Deșertați de bunătate.
 Tu fati Vaviloneasci,
 Rēul va să te tlăneasci,
 Va fi ș'acela 'nferice,
 Ce'ți va veni să te strice,
 Că ți se va 'ntoarce darul
 Cum ne'nehini tu cu paharul,
 Când coconii tēi de zidiuri
 Vor zdrobi ca niște hriburi.

*Psaltire a sîntului Proroc David. Pre limba româneasci,
 cu zisa și cu toati cheltuiala prea luminatului intru
 Is Hs, Io Stefan Petră Voevoda Domnul țarei Mol-
 dovei. Din santele scripturi a santeilor pārinți
 dascalilor santei biserici, cu lungi oste-
 nealî in mulți*

*ai socotitî și cercatî prin santele cārți, și de aciea pre
 verșuri tocmitî in cinci ai foarte cu osārdie mare, de
 smeritul Dosotei Mitropolitul de țara Moldovei,—*

V. Monastăiru Ouneșcom Tipom Izobrazisea.

Leata ot sotvoren. svea 7181. (1673).

—4-o, 6 folii nepaginate și 265 paginate.—

Psalomul lui David. 22.

Dumnezeu mă paște și n'am lipsi,
 La loc de otavî ce'mi intinsi.
 Sălașul pe ape de repaos,
 Și cu hranî suflet mi-au adaos.
 Și'n cărări direapte mi-i povați,
 Cu sântul sēu nume de mē'nvați.
 Că de-aș merge și'n umbrî de moarte,
 Teamî n'am de rēu că tu mi-i scoate.
 Toiagul tēu și sânta ta vargi,

Măngăiare'mi dau și hire'ntreagi.
 Că tu Doamne mi-ai gătat și masi,
 Și pizmașii nu'i suferi in casi.
 De de-aproape să stea să mă vazî,
 Aceia ce cautî să me piarzî.
 Cemi pizma lor pre cap mă vei unge,
 Cu oloi scump, vin înūm va agiunge.
 Din sântul tēu păghar ce mē'mbatî,
 Cu mila ta Doamne cea'ndurati,
 Carea merge'n soție cu mine,
 In viața mea in zile depline.
 Și'n casa ta să petrec cea sânti.
 In zile lungi cu traiu fără smânti.

Psalomul lui David sau a lui Ieremia. 136.

*Plângerea și jealea oamenilor celor Dumnezeesti de năpăști
 și nevoi ori trupești ori sufletești.*

La apa Vavilonului,
 Jelind de țara Domnului.
 Acolo șezum și plānsăm,
 La voroavî ce ne strinsăm.
 Și cu inemî amarî
 Prin Sion și pentru țari.
 Aducēndu-ne aminte,
 Plāngeam cu lacrimi herbinte.
 Și bucine ferecate,
 Lāsăm prin sălci aninate.
 Că acolo nă'ntrebarî,
 Aceia ce ne prădarî,
 Să le zicem viers de carte,
 Intr'acea străinătate.
 Ca'n sânt muntele Sionul,
 Cântare ce cāntam la Domnul.
 Ce nu ni să da'n de mănî,
 A cānta 'n țari străinî.
 De te-aș uita țari sânti,
 Atncea să'mi vie smânti.
 Și direapta mea să uite,
 A schimba viers in lăute.
 Și să mi se prinzi limba,
 De gingini, jilindu'm scriba.
 De te-aș mai pute uitate
 Ierusalim cetate.
 Nainte de nu te-aș pune,

In pomeane 'n zile bune.
 Să nu uiți Doamne sante,
 De Edom ce-au zis cuvinte.
 Santei cetăți inprotivî,
 Cu rău din gurî zlobivî.
 Răsiپی zidiuri 'nalte,
 Deșertați de bunătate,
 Tu fatî vavilonească,
 Rēul va să te tlănească.
 Va fi ș'acela 'nferice,
 Ce'ți va veni să te strice.
 Că ți se va 'ntoarce darul,
 Num ne'nehini tu cu păharul.
 Când cuconii tēi de ziduri
 Vor zdrobii ca niște hrăburi.

—
Trebnic sau Euchologiu.

— 4°. Iași 1679—1688 —.

Psalom 21.

Domnul mă paște și nimicî nu mă va lipsi. La loc de pajiște, acolo mă sălășlui.
 Pre apă de răpaos m'au hrănit.
 Povațatum'au pre cărări de dreptate, pentru numele său.
 Că de voi și ămbla in mijloc de umbra morții, nu m'oiu teme de rău, că tu cu mine ești: varga ta și toiagul tēu, ele mă mângăiarî.
 Gătita-i naintea mea masî, inprotivî celor ce mă supărî. Untoroșăș in oloiu capul meu și păharul tēu, ce mă imbatî cătu-i de tare.
 Și mila ta gonimē-va toate zilele vieței mele, și ca să mă sălășluească in casa Domnului in lungime de zile.

—
Psaltirea dențeleș a Sântului Inpērat Proroc David. Tipăritî intru blagoslovite zilele mării sale prea luminatului intru Is. Hs. Ioan Duca Voevoda; cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldovei. Cu cheltueala Mării Sale și cu poslușania smerinii noastre Dosotei Mitropolitul Sucevii. In tiparnița santei Mitropolii in Iași. Vleat ot săș 7188 (1680) Mășa April 11.

4-o 3 folii nepaginate și 212 paginate.

Psalom lui David 22.

Domnul mă paște, și nimicî nu-m va lipsi.
 La loc de pășune, acolo mă sălășlui.
 La apa de odihnî m'au hrănitumî, sufletul meu intors'au.
 Povăștitum-au pre cărările dreptății, pentru numele meu.
 Că de voi și merge prin mijloc de umbrî de moarte, nu moi teme de rău, că tu cu mine ești.
 Varga ta și toiagul tēu, iale mă mângăiarî.
 Gătitaî 'naintea mea masî, protiva celoră ce mă supărî.
 Unșuroșeăș cu unt de lemn capul meu și păharul tēu imbătându-mî pre cătu'i de tare.
 Și mila ta goniva după mine toate zilele vieței mele, și ca să petrec in casa Domnului in lungime de zile.

Psalom lui David sau a lui Ieremii 136.

La păraole Vavilonului, acii șezum și plănsēm, când ne adusēm aminte noi de Sion.
 Pre sălci la mijlocul ei, spānzurām organele noastre.
 Că acolo intrebarea pre noi ceia ce ne prădarî pre noi, cuvinte de cāntări și ceia ce ne ducea pre noi, cāntec.
 Cāntați nouē din cāntările Sionului. Cum să cāntām cāntecul Domnului in țarî străinî.
 De te-aș uitate Ierusalim, uitati fie direapta mea.
 Să se lipascî limba mea de gătletul meu, de nu te-aș pomenite.
 De nu voi 'nainte pune Ierusalimul, ca intru incepătura veseliei mele.
 Aduți aminte Doamne de fii lui Edom, la zua Ierusalimului, de ceia ce grăesc, deșertați, deșertați până la timeliile ei.
 Hiica Vavilonului mișeaoa. Fericitui, carele va inprotivă da ție, potrivă darea ta, carea dedeși noue.
 Fericitui cela ce apuca, și va trānti pruncii tēi de piatrî.

Biblia,

adece Dumnezeiască scriptură ale cei vechi și ale cei nouă lege toate, care s'au tălmăcit după limba elinească pre înțelegerea limbii românești cu porunca prea bunului creștin și luminatului Domn Ioan Șerban Cantacuzin Basarab Voevod și cu indemnarea dumnealui Constantin Brăneșeanul marele Logofet, nepot de sor al Măriei Sale, care după prestăvirea acestui mai sus pomenit Domn, Pușcarnicul Dumnezeu din alegerea a toatei Țări Românești, pre dumnealui Văi coronat cu Domnia și stăpânirea a toată țara Ungro-Vlahiei. Și intru zilele Măriei Sale s'au săvârșit acest Dumnezeesc lucru, carele și toată cheltuiiala cea desăvârșită o au ridicat. — Tipăritus'au ănteu în scaunul Mitropoliei Bucureștilor, a păstoriei Prea Sfințitului Părinte Kir Teodosie, Mitropolitul țării și Exarh lăturilor. Spre cea de obște prință s'au dăruit neamului românesc. La anul de la facerea lumii 7197, eară de la spăsenia lumii 1688. In luna lui Noembrie in 10 zile. — fol. mare. 5 folii nepaginate, 932 pagine și o foaie nepaginată in urmă. —

Psalom à lui David 22.

Domnul pașteme și nimica num va lipsi, la locul otăvii, acolo m'au sălășluit.

Pre apă de răpaos mă hrăni pre minē, sufletul meu intoarse.

Povățuitu-mau pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Că de voi și merge in mijlocul umbrei morții, nu mă voi teame de rele, căci tu că mine ești.

Toiagul teu și varga ta, aceasta m'au mântuit.

Gătit'ai inaintea mea masă, din preajmă celor ce mă năcăjesc.

Muiaș cu unt de lemn capul meu și păharul tău inbătând ca un prea tare.

Și mila ta mă va goni toate zilele vieții mele.

Și a lacui eu în casa Domnului, la îndelungare de zile.

Lui David prein Ieremia 136.

La riurile Vavilonului, acolo am șezut și am plâns, pornind noi Sionul.

La sălcii in mijlocul lui am spânzurat uneltele noastre.

Căci acolo ne-ău întrebat pre noi, ței ce ne-au robit pre noi, cuvinte de cântări.

Și cei ce ne-au adus pre noi laudă, cântați nouă den cântările Sionului.

Cum vom cântă cântarea Dōmnului pre pământ striin ?

De te voi uita Ierusalime, să se uite direapta mea.

Să se pipască limba mea de gătlejul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine.

De nu voi rândui ănteu Ierusalimul, ca la începătura veseliei mele.

Aduți aminte Doamne de fii Edomului, zioa Ierusalimului.

Cei ce zicea : deșertați, deșertați până la temelile lui.

Fata Vavilonului cea ticăloasă, fericit carele-ți va da ție respătirea ta, carea ai dat noue.

Fericit cine va prinde și va trânti pruncii ței cătră piatră.

—

Biblia,

adece Dumnezeasca scriptură a legii vechi și a cei nouă toate, care s'a tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești. Acum ănteu s'a tipărit românește supt stăpânireti Prea Înaltatului Impărat al Romanilor Francisc al doilea, Craiului Apostolicesc, mare Prințip al Ardealului și cealealalte. Cu blagoslovenia Măriei Sale Prea luminatului și prea sfințitului Domnului Domn Ioan Bob, Vlădicul Făgărașului. In Blaj. la Mitropolie. Anul de la nașterea lui Hs. 1795.

fol. mare. 7 foi nepaginate, 894 pagine, 1 pagină nepaginată, 246 pag., și 3 foi nepaginate la urmă.

Psalm 22.

Dōmnul mă paște și nimica nu-mi va lipsi.

In locul pășunei, acolo m'au sălășluit.

La apa odihnii m'au hrănit, sufletul meu l'au întors.

Povățuitum'au pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Că de voi și umbla in mijlocul umbrii morții,

nu mă voi teme de reale, că tu cu mine ești.

Toiagul tău și varga ta, acestea m'au mângăeat.

Gătit'ai înaintea mea masă, în protiva celor ce mă năcăjesc.

Unsa-i cu unt de lemn capul meu, și paharul tău e adăpându-mă ca un putearnic.

Și mila ta mă va urma în toate zilele vieții mele, și ca să lăcuesc eu în casa Domnului într-un îndelungare de zile.

Psalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului acolo am șezut și am plâns, când mi-am adus aminte de Sion.

În sălci în mijlocul lui am spânzurat organele noastre.

Că acolo ne-au întrebat pre noi, cei ce ne-au robii pre noi, cuvinte de cântări.

Și cei ce ne-au dus pre noi, cântare: cântați nouă din cântările Sionului.

Cum vom cânta cântarea Domnului în pământ străin?

De te voi uita Ierusalime, uitată să fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu'mi voi aduce aminte de tine.

De nu voi pune înainte Ierusalimul, ea într-un începutul veseliei mele.

Aduți aminte Doamne de fiii lui Edom, în ziua Ierusalimului.

Carii zicea, stricați'l, stricați'l până la timelile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă: fericit e cel ce va răsplăti ție răsplătirea ta, carea ai răsplătit nouă.

Fericit e carele va apuca și va lovi pruncii tăi de piatră.

— — —

Biblia

adecă Dumnezeasca scriptură a legii vechi și acei nouă
Cu cheltueala rosienastii societăți a bibliei. — În San-
Petersburg. În Tipografia lui Nic. Grecia. în anul 1819
August 15 zile.

— 8-o. 2 foi nepaginate, 1249 pagini, și 1 foaie
nepaginată, și 303 pagini.

Psalmul lui David 22.

Domnul mă paște și nimica nu'mi va lipsi.

În locul pășunii, acolo m'au sălășluit, la apa odihnei m'au hrănit, sufletul meu l'au întors.

Povățuitum-au pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Bă de voi și umbra în mijlocul umbrii morții, nu mă voi teme de reale, că tu cu mine ești.

Toagul tău și varga ta, acestea m'au mângăiat.

Gătit'ai înaintea mea masă, înprotiva celor ce mă năcăjesc.

Uns-ai cu unt de lemn capul meu și paharul tău este adăpându-mă ca un putearnic.

Și mila ta mă va urma în toate zilele vieții mele, și ca să lăcuesc eu în casa Domnului într-un îndelungare de zile.

Psalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus noi zăminte de Sion.

În sălci în mijlocul lui am spânzurat organele noastre.

Că acolo ne-au întrebat pre noi, cei ce ne-au obii pre noi, cuvinte de cântări.

Și cei ce ne-au dus pre noi, cântare: cântați nouă din cântările Sionului.

Cum vom cânta cântarea Domnului în pământ străin?

De te voi uita Ierusalime, uitată se fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu'mi voi aduce aminte de tine.

De nu voi pune înainte Ierusalimul, ca într-un începutul veseliei mele.

Aduți aminte Doamne de fii lui Edom în ziua Ierusalimului.

Carii zicea: stricați-l stricați-l până la temelile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă: fericit este cel ce va răsplăti ție răsplătirea ta, carea ai răsplătit nouă.

Fericit este carele va apuca și va lovi pruncii tăi de piatră.

Psaltirea

prorocului și Impărat David. In versuri alcătuită de micul între musicoșii sistemii vechi Ioan Prale din Iașul Moldovii. În zilele tristelor întâmplări ce s'au început prin țările românești din anul 1821. Spre a se învâd aducerea aminte de cele ce strigă Psalmii și spre folosul celor de nația sa Români, și a iubitorilor lor: acum ăntăi cu cheltuiala sa, la—Brașov s'au tipărit in Tipografea L. Francisc de Șobeln prin Fridrih Herfurt. 1827.

—4-o. 7 foi nepaginate, 90 foi paginate.—

*Psalm 22. *)*

Domnul mă pășunează, și nu'mi lipsi verde roor. In locul de pășunare, acolo m'au dat in proor. M'au hrănit la apa ticnii, sufletul mi-l întorsērē. Pre cărările dreptății, pentru nume'și mă cărără. Căci că dacă și umblavoiu, in mijlocul umbrii morții, Despre rele nu mi'i teamă, cu tine fiind ca soții. Toaigul tēu și cu varga, mângăere mi's deplină. Feații mele gătiși masă: sterc celor ce nu'mi sēnină. Untdelemniumi-ai capul, și ca o puternicoasă, Imbătându-mē pre mine: și'i năstrapa amețoasă. Și urmam-va a ta milă, intru toate de traiu zilei Și cu Domnul a petrece, îndelungatele zile.

Psalomă 136.

La părăul Vavilon, acolo șezum și plānsam, Când gândem cătră Sion. In desișul de sălci pusăm, Pre organe spānzuriș. Că'ntrebatuneau aice, Carii ne-au luat șerbiș, de căntări vorbe: prin scripce.

Și cei ce ne-au dus leagon, sunațini vr'o căntare, Din căntări de la Sion. Cum a Domnului păstrare; Vom cănta in loc strein. De uitatevoiu vr'o dată Cum-va Ierusalim, fiem dreapta me uitată. Prinsă și limba in găt, dacă nu voiu ținē minte: Pre Ierusalim, căt nu'l voiu pune inainte, Ca pre un ăntēitoriu, intr'a meoa veselie. De a lui Edom ficiori, să'ți in minte Doamne vie: Zi de Ierusalim fu, când zise: risipiți'l, Pān la temelii (cum știm:) pre acesta nāruiți'l. Fata cea de Vavilon ticăloasă: fericie, De cel ce'ți va fi izgon: respłătirea ta să fie, Cum ne-ai noă rēsplătit. Fericit acela ăncă: Ce luava la pālīt, păc: feciorii tēi de stincă.

*) Limba lui Prale este stranie in toate scrierile sale.
Red.

Biblia

adecă dumnezeesca scriptură a legeri cei vechi și acei; noue după originalul celor șeptezeci și doi de tălcuitori din Alecsandria. Tipărită in zilele Preainălțatului nostru împărat al Austriei Francisc Iosif I sub privighearea și cu binecuvēntarea Escelenței Sale Preasfințatului Domn Andreiu Baron de Șaguna, drept credinciosul episcop al bisericeii greco-resăritene in marele principat al Ardealului etc. Sibiu cu tiparul și cu cheltueala tipografiei de la Episcopia dreptcredincioasă resăriteană din Ardeal, la anul Domnului 1856—1858.

fol. p. 21. p. 920. p. 240.

Psalmul lui David 22.

Domnul mă paște și nimica nu'mi va lipsi.

In locul pășunei, acolo m'au sălășluit, la apa odihnei m'au hrănit.

Sufletul meu l'au întors, povățuitum-au pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Că de voiu și umbla in mijlocul umbrii morții, nu mă voiu teame de reale, că tu cu mine ești; toiagul tēu și varga ta, acestea m'au mângăiat.

Gătit'ai inaintea mea masă, împotriva celor ce mă năcăjesc.

Uns'ai cu unt de lemn capul meu și păharul tēu easte adăpându-mē ca un putearnic.

Și mila ta mă va urma in toate zilele vieții mele și ca să lăcuesc eu in casa Domnului intru îndelungare de zile.

Psalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului, acolo am șezut și am plāns, când ne-am adus noi aminte de Sion.

In sălci in mijlocul lui am spānzurat organele noastre.

Că acolo ne-au întrebat pre noi, căi ce ne-au robit pre noi, cuvinte de căntări, și cei ce ne-au adus pre noi, căntare: căntați nouē din căntările Sionului.

Cum vom cănta căntarea Domnului in pământ străin?

De te voiu uita Ierusalime, uitată să fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu'mi voi aduce aminte de tine, de nu voi pune înainte Ierusalimul, ca intru inceputul veseliei mele.

Aduți aminte Doamne de fiu lui Edom în zioa Ierusalimului, carii zicea : stricați'l stricați'l până la temeliile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă, fericit este cel ce va răsplăti ție respălătirea ta care ai respălătit nouă.

Fericit iaste carele va apuca și va lovi pruncii tei de piatră.

—

Oratoriu,

coprinzând orațiunile și rușele ce adresează lui Dumnezeu Creștinii orthodoxi combinat în modul acesta de Melchisedek:

(—8-o București, Lucrătorii asociați. 1869.)

—8-o. 2 foi nepaginate, pagine 8 și 422 și 116 și o tabelă

Psalmul 22.

Domnul este păstorul meu și nimica nu-mi va lipsi; în locuri de pășune mă salășluește, la apele de repaos mă conduce.

Restatornicește safletul meu și-l duce pe cărări drepte, pentru nmele lui.

Chiar de aş ämbli în valea umbrei morții, nu mă voi teme de rele, pentru că tu cu mine ești.

Toiagul țieu și varga ta mă mângăe.

Tu gătești înaintea mea masa contra celor ce mă persecută, ungi cu unt de lemn capul meu și paharul meu este plin.

Äncă și bunătatea și mila mă va urma în toate zilele vieții mele și voi locui în casa Domnului timp îndelungat.

—

Sânta Scriptură a vechiului Testament.

Tradusă și publicată de societatea biblică britană și străină,

8-o Iasii. Tomul I. Adolf Bermann, o foae și 417 pagine. 1865

Tomul II. Goldner, o foae și 534 pagine. 1867

Tomul III. Goldner, o foae și 434 pagine. 1869

Psalmul 23.

Un Psalm a lui David

Iehova este păstorul meu ;

Nimic nu'mi va lipsi.

Pre pășuni erboase mă culcă ;

La apele cele line mă conduce.

Sufletul meu îl restaurează;

Mă conduce în cărările dreptății pentru numele seu.

Chiar de ämbli în valea umbrelor morții,

Nu mă tem de nici un rău, căci tu ești cu mine

Toiagul țieu și propeua ta, ele mă mângăe.

Gătești înaintea mea masă, în prezența inimicilor mei;

Ungi cu oleu capul meu;

Cupa mea e plină preste măsură.

Numai fericire și îndurare mă vor urma în toate zilele vieții mele,

Și voi locui în casa lui Iehova zile îndelungate.

Psalmul 137.

Lângă fluviile Babilonului, așolo șezurăm și plänsurăm,

Când ne'am adus aminte de Zion.

Pre sălciiile, ce erau acolo, spänzurarăm harpele noastre.

Căci acolo captivatorii nostri ne-au cerut cântări.

Și despoeatorii noștri bucurie :

„Cântați-ne una din cântecelile Sionului,“

Cum să cântăm cântarea lui Iehova

Pre pământ străin ?

De te voi uita, Ierusalim !

Uite dreapta mea iscusința ei,

Lipească-se limba mea de ceriul gurei mele,

De nu'mi voi aduce aminte de tine,

De nu voi pune Ierusalimul în culmea bucuriei mele.

Adu aminte, Iehova, filor lui Edom.

În zioa Ierusalimului,

Carii ziseră : „Surpați,

Surpați până la temeliile lui“.

Fiia Babilonului, tu devastată,

Ferice de cela ce'ți va respălăti

Trătarea ta cu care ne-ai trătat;

Ferice de cela

Ce va apuca și va sdrobi pre pruncii tei de peatră.—

—

Miclăușeni, în 30 Aprilie 1872.

D. A. Sturdza.

NECULAI SCHELITTI.

În timpul scurt de cinci ani și jumătate de când publicăm „Convorbirile Literare“, am avut nenorocirea de a înștiința despre moartea unui număr însemnat de oameni de litere. Din cei mai bătrâni țara noastră a pierdut pe Alexandru Donici, pe Constantiu Negruzzi, pe Gheorghie Asachi și în zilele din urmă pe Ioan Eliad Rădulescu; din cei mai tineri care au lucrat împreună cu noi și promiteau a se deosebi în câmpul literaturii, am avut durerea de a însemna moartea lui Scarlat Capșa, lui Neculai Neculeanu și astăzi a lui Neculai Schelitti.

Acești trei din urmă abie trecuse vîrsta de treizeci de ani și cu toate acestea se prevedea moartea lor prematură cu mult înainte. Pentru Neculeanu și Schelitti moartea a părut chiar o binefacere în starea grozavă de suferință în care se găseau.

Colonelul Neculai Schelitti a murit în 20 a lunii Iunie în Viena. El a fost unul din cei mai activi colaboratori ai jurnalului nostru. Publicul cititor îl cunoaște din un șir de poezii originale și din un număr mai mare încă de traduceri frumoase din poezii germane și franceze. Născut în anul 1836, tatăl său vechiu militar, îl destină și pe dînsul pentru cariera armelor. De aceea îl trimise din copilărie în Prusia pentru a-și face studiile elementare în școala militară din Potsdam și Berlin. Acolo, după ce trecu cu succes prin mai multe clase, împrejurări de natură cu totul private, îl siliră a se reîntoarce în țară.

Aici intră în armată și din soldat deveni în curînd ofițer, apoi prin meritele lui înainte a grabă, așa încît în anul 1869 fu numit colonel și comandant a unui regiment. În acel an însă, în timp cînd regimentul său se găsea în tabăra de la Furceni, o boală de creier îl lovi. De pe atunci chiar medicii dădură puțină speranță de îndreptare; boala din ce în ce făcea progrese și nici cîră de apă rece ce întreprinse la Răpedea lângă Iași, nici o călătorie la Berlin și Paris, unde fu transportat pentru a consulta medicii cei mai însemnați, nu folosi nimic. Moartea îl ajunse pe drum spre patria sa. Tîner a fost cules din mijlocul familiei sale și a numeroșilor săi amici! Cu dînsul țara noastră pierde un bun cetățean, un om de litere distins și un brav ofițer, iar noi unul din întemeetorii societății literare „Junimea“ și un amic scump și iubit.

Cine a cunoscut pe Schelitti va păstra pîră de dînsul o duioasă amintire. Pe cît era de aspru și corect în îndeplinirea datoriilor de militar, pe atît era de blînd în viața privată. Natura sa simțitoare și plecată spre melancolie îl împingea spre poezie, ocupațiune care avea pentru dînsul o nesfîrșită atragere.

Pe cînd alții încep cu traduceri de poezii și apoi se încearcă a crea și ei, Schelitti a urmat calea contrară. O pasiune de juneț îi inspiră un șir întreg de poezii lirice pline de durere și în care se repetază nesfîrșit, ca în chip de presimțire, ideea unei morți triste și premature. Din aceste poezii originale ne-au fost comunicate numai nouesprezece care s'au și tipărit în jurnalul nostru. După ce timpul și împrejurările îl depărtară de această temă, Schelitti traduse un însemnat număr de poezii din Heine, Goethe, Schiller, Uhland, Herwig

și Claudius și trei poezii din Lamartine — având deapănarea o plăcere deosebită pentru traducerea poeziilor lui Heine din care a reprodus în limba noastră vre o douezeci. Traducerile lui se deosebesc prin o limbă corectă și armonioasă, neinfectată de boala neologismului exagerat, și prin o reproducere exactă a ideii autorului. Cea mai bună dovadă despre aceasta este că nu numai din poeziile sale originale ci și din cele traduse s'au pus mai multe în muzică și trăesc astăzi în gura popoului nostru. Afară de poezii, Schelitti împreună cu D. Vasilie Pogor a tradus partea întâia a lui Faust și mai înainte încă știm din gura lui că tradusese „Suferințele lui Werther“. Lucrarea aceasta o făcuse în timpul când sufletul său era agitat de suferințe asemănate aceluia ce simțea eroul romanului lui Goethe; de aceea nu a ținut niciodată ca traducerea lui să se tipărească și chiar a refuzat a ne comunica manuscriptul. Straniu este însă că, în timpul întâiului suferințelor sale fizice de care soarta hotărise a nu-l scapa, ideile lui se întorceau earăși spre Werther, spre această carte, cu care petrecuse mai mulți ani ai adolescenței. Nu numai că-i plăcea să vorbească de acest roman, ci, într-o zi în care mintea lui era mai alinată, compuse chiar mai multe strofe ce le intitulă „dedicațiune lui Werther“. Această ultimă idee poetică a lui Schelitti care nu a fost tipărită, o reproducem după manuscript:

DEDICAȚIUNE LUI WERTHER.

O tu ce ai un suflet fierbinte ca un soare
Nu ți-a rămas în lume decât mormântul tău,
Tu mori, sublime Werther, cu lacrimi arzătoare
Când să stingi amorul și chinul cel mai greu!

Să mori! căci astă lume nu este pentru tine,
Un suflet așa mare aici nu are loc,
O! nu e demn pământul s'aud' așa suspine,
Să soarbă așa lacrimi, să simtă așa foc!

Căci tot ce poate omul în lume să simțească,
Să eugete într'ensul mai mare și frumos
Și tot ce-i cu puțință aici să pătimească,
Tu le-ai simțit o Werther! în sinu-ți dureros.

Tu ești poema vieții, tu leagănul, mormântul,
Simbol de suferință, ești suflul cel divin,
În tine se 'mpreună și cerul și pământul
Tu ești al omenirii cel mai înalt suspin!

Răpedea 1870.

De când compuse aceste versuri, boala lui luă proporțiuni așa de întinse, încât nu mai avu putere de a-și îndrepta mintea spre o ocupațiune intelectuală oare care, și chiar copierea și revezuirea poeziilor sale ce voea să adună, a trebuit s'o părăsească. Acelor poezi pe care îi iubea mai mult și a căror cetire le datorea perioade întregi de mulțămire, Schelitti se simțea împins de a compune câte o dedicațiune, în care sufletul său manifesta încântarea de care fusese cuprins. Din poezii Români, Alecsandri îi făcuse totdeauna impresiunea cea mai adâncă, pe care o arătă în următoarele versuri dedicate „*Musei lui Alecsandri*“.

Ca un soare ce străbate
Pintre negrul vâl de nori,
Astfel tu cu maiestate
Te-areși mie dese ori!

În lumina aurorei
Te-am văzut plutind ușor,
Te-am văzut pe câmpul Florei
Lacrămând de-un sacru dor,

Te-am văzut sburând sub stele,
 Universul admirând,
 Și pe chinurile mele
 Mângăiere revărsând ;

Ș'in durerea cea mai mare
 Prin Carpați te-am întâlnit,
 Cântând doine jălitoare
 De poporul tău rob.

In casteluri părăsite
 La Moldova ta visai
 Și in palaturi strălucite
 Soarta țerei trist cântai.

A ta voce armonioasă
 Sus in ceruri s'a suit,
 România mai voioasă
 Deatunci dulce a zimit.

Cântările resboinice ale lui Ossian il entu-
 siasmase earăși multă vreme, și pe atunci a
 compus poesia intitulată :

DEDICAȚIUNE LUI OSSIAN.

Glas puternic ce vnește pe-a străbunilor mormânturi
 Ossian! suspin eroic unui suflet intristat
 Voacea ta străbate stinca, glasul teu purtat de
 vânturi

Păn in cer s'a înălțat!

Când furtuna prin munți urlă și natura 'n resculare
 Pare că eroii plângă care 'n fapte au perit,
 Tu te primbli cu-a ta liră, impletind a ta cântare
 Cu-a naturei glas uimit!

Noaptea când resare luna, când luceafărul apune,
 Tu visezi la malul mării, unde valurile mor,
 Oceanul te ascultă și un vël la altul spune
 Al teu cânt nemuritor !

Tu atuncea vezi pe Fingal invêlit in ceața nopți:
 Și in jurul lui eroii prin câmpie rătăcind,
 Vezi pe Oscar, pe viteazul, și pe Daura'n brațul
 morții
 După Armar greu gemând,

Vezi pe Colma părăsită in pădurea 'ntunecoasă,
 Neavând de apărare decât glasul ei frumos,
 Vëlul tace s'o asculte, luna ese maiestoasă
 Dintr'un nor intunecos.

Și' torentul care sburdă pintre munți din stinc' in
 stincă
 Se oprește și murmură voacea Colmei admi-
 rând,
 Ea suspină după Salgar și in durerea ei adâncă
 Pe-o movilă stă plângând.

Ossian a tale cânturi pline de melancolie,
 De durere și suspinuri au pëtruns sufletul meu,
 Ș'am vërsat cu tine lacrimi, când in cruda bătălie
 A căzut eroul teu !

Tu jălești a lui cădere și o faci nemuritoare
 Prin a tale triste cânturi, prin mărșul teu
 suspin,
 Ș'a ta musă se înalță cu-a sa liră 'ncântătoare
 Pe Parnasul cel divin !

O altă dedicațiune ce scrisese lui Goethe
 a desființat'o singur. Noue care ăi bănuieam
 despre aceasta, ne raspundea că se simte pre
 slab pentru a se ridica până la îndrăzneala
 de a lăuda pe Goethe, și că niciodată nu a
 fost inspirațiunea sa atât de mare ca să poată
 exprima toate simțirile ce-l cuprindeau la ce-
 tirea opurilor acestui poet, pe care il avea
 de cel mai mare a tuturor timpurilor.

Iubirea țerei, speranța in viitorul ei sau

idei jalnice despre tristul present nu l'au inspirat niciodată cum a iuspirat pe cei mai mulți poeți contimpurani. O singură poezie a lui are de obiect o idee națională, aceasta, intitulată „Adunarea din Suceava“, este una din cele mai frumoase ce a compus prin plasticitatea imaginilor descrie.

ADUNAREA IN SUCEAVA.

La Suceava se adună
Mulți resboinici in palat,
Sala naltă greu resună,
Tot poporul s'a sculat,
Ale Ungurilor hoarde
Peste țară năvălesc,
Sfarmă, pradă, taie, arde
Tot ce'n cale întâlnește!

Stefan Vodă, acel mare
Stă pe tronul său tăcut,
Ascultând pe fie-care,
Ce pe Unguri a văzut.
Toți aprozii, căpitanii
Toți adun ostașii lor,
Și puternici ca Titanii
Vin chemați de Domnitor.

Și Movilă 'n sal' apare
Cel mai brav dintre Români,
Ce sub Stefan Domnul mare
Conduce hoarde de păgâni,
Și Movilă se'ngrijește
El, ce nu se mai gândi
Dacă dușmanul sporește
Când spre dănsul năvăli.

Și Dănilă, cu lungi plete,
Surnumit și Taie-tot,
Căpitan mai multor cete,

A lui Stefan demn nepot,
Stă pe gânduri că văzuse
Mii și mii de inimici,
Și mulțimea lor nespusă
Ș'a lui Stefan cete mici.

Ieremia, căpitanul
Cel mai nalt și mai virtos;
Ține'n mână buzduganul
Ș'intră in sală majestos,
Ca și leul in mânia
Cu ochi mari însăngerăți,
El așteaptă cu mândrie
Pe dușmanii îngâmfați.

Mihul, falnic ca un soare
Mândru 'n sală a intrat,
De la cap pân la picioare
Acest brav e inarmat.
Toți de-a Ungurilor oaste
Și putere i-au vorbit,
Mihul zice: oști ca aste
Multe noi am biruit.

Chiar Neculcea, el, bătrănul
Inalbit și plin de răni,
Vine să-și espue sinul,
Cu mai mulți bătrâni oșteni.
De mulți ani nu se'narmase,
Toți se mir, când l'au văzut,
Mulți acuma il uitase,
Și mort alții l'au crezut.

Și viteazul Șandrea vine.
De Panțirii săi urmat,
Nime'n luptă nu se ține
Cu acest voinic barbat.
Laiot, bravul de la munte
Cu Plăeșii au sosit,
Nici un dușman să-l infrunte
Pân acum n'a îndrăznit.

Precum marea se'nfuriază
 Când furtunele-o muncese
 Și cu valuri se'narmează
 Cătră vânturi ce-o isbesc:
 Așa'n țara românească
 Mic și mare se sculau,
 Când străinii să răpească
 A lor drepturi cutezau!

Și când sala se impluse,
 Când eroii s'adunat,
 Când tocsinul incepuse
 Ca se urle'nfricoșat;
 Ștefan strigă cu'nfocare:
 „Dați-mi spada să mă'ncing;
 Dușmani mulți! Onoare mare!
 Pentru-acei, care-i resping!“

Prin aceste citațiuni am căutat să inviem memoria nenorocitului Schelitti la publicul cetitor; cât pentru noi care am trăit și lucrat cu dănsul ani îndelungați, vom păstra pururea cea mai blândă amintire de acest amic scump, care era inzestrat cu atâta talent. Soarta ănsă a voit să-l pierdem în anii cei mai frumoși ai vieții!

Iacob Negruzzi.

ISCHIA*)

(*Lamartine, seconds méa. poét. II.*)

În alte lumi se duce strălucitorul soare;
 Pe cer se sue luna în caru-i argintiu,
 Și'ncet, încet străbate adâncea 'ntunecare,
 Punând pe fruntea nopții un giulgiu străvăziu.

*) Insulă din Mediterana, în golful Neapoli.

De sus din munți lumina-i în mișcătoare unde,
 Se varsă peste dealuri ca un pârâu de foc,
 Se culcă pe costișe, ori pintre văi s'ascunde,
 Ori joacă'n sinul apei un nebnatec joc.

Lucirile ei blânde în umbră 'mprăștiate,
 Prin întuneric zioă albastră zugrăvesc,
 Și fac în depărtare pe largul loc să 'noate,
 Și cerul și pământul ce în lumini plutesc.

Plin de simțiri Oceanul de pacinicele-i maluri,
 Scăldându-le-și alină amaru-i furtunos,
 Și insule și golfuri stringându-le iu valuri.
 Le recorește șermul cu abur umedos.

Cu drag urmează ochiul a valului mișcare,
 Ce-acum înaintește, acum se dă 'napoi,
 Ca un amant ce stringe o fată cu'nfocare:
 Ea 'ntăi se'mpotrivește, dar se supune-apoi.

Blând ca suspinul unui copil ce dormitează,
 Se'mprăștie în aer un glas tănguitor:
 Din cer să fie echo ce-auzul desfătează,
 Sau marea și pământul suspină de amor?

El se înalță, cade, renaște și ear moare,
 Ca inima ce'n multe plăceri s'ar cufundă;
 Natura'n nopți de-aceste a respiră se pare,
 Și ca și noi se plânge de fericirea sa.

Al nopții farmec soarbe cu simțurile tale,
 Și sufletu-ți la viață deschide,—o muritor!
 Se'nalță steașa'n ceruri și te conduce 'n cale,
 Și umbrele te chiamă se te imbeți de-amor.

Vezi tu departe focul ce tremură pe munte?
 De-a dragostelor mână acole-i aștitat:
 Iubita, ca și crinul, își pleacă a ei frunte,
 Și'n nerăbdare-așteaptă pe-al ei amorezat.

Frumoasa, cu-al ei suflet in visuri rătăcește,
 Și ochiul ei albastru resfrânge ceru'n el;
 Cu degetu-i chitara din când in când lovește;
 Pe vânt duioase glasuri se pierd după muncel:

„Ah! vino: lumea-i plină de-a dragostei tăcere;
 Ah! vin să bem al serei recoritor nectar!
 E ceas;—abea 'nălbește și'n umbre pânza piere,
 Ducend încet acasă pe pacinicul păscaș.

„Eu pânza ta urmat-am întreaga zi pe mare,
 Din ceasu'n care barca-ți de țerm s'a depărtat;
 Astfel și porumbița, din cuib cu 'nfiore
 Urmează'n sboru-i puil ce'n sus s'a înălțat.

„Când ea încet in umbră alunecă prin valuri,
 Recunoscut-am glasu-ți in echo de sub stiuci,
 Și boarea cald' a serei oprindu-se pe dealuri,
 Imi aducea cântarea-ți prin undele adânci.

„Când valul isbi'n coasta de spume înălbită,
 Eu numele tău stelei de mare l'am șoptit;
 Aprins-am a mea lampă, și dulcea ta iubită,
 C'o săntă rugăciune furtuna a gonit.

„Acum sub cer e numai repaos și iubire:
 In valuri vine unda la mal s'adoarmă lin
 Pe trunchiu-i floarea doarme, și chiar întreaga fire,
 Se stringe și adoarme pe-al nopții tainic sin.

„Vezi tu: pentru noi mușchiul e așternut in vale;
 Și via'n șerpi se'ndoaie după butucul seu;
 Unit al mării miros cu cel de portocale,
 Flori dulci și nevăzute anină 'n păscaș men.

„La tainică lumină a boltei drăgostoase,
 Culcați pe iasomie noi gingaș vom cântă,
 Pân luna cea balae inspre Misen se lasă
 A dimineții focuri stingend făclia sa.“

Ea cântă: glasu-i măndru din când in când s'o.
 prește,
 Și strunele chitarei lovite mai ușor,
 Zefirului aruncă un echo ce descrește,
 De sunete-adormite, de-oftări ce'n aer mor.

Acel ce-ar fi in suflet pătruus de infocare,
 In ceasul de iubire, sub cerul strălucit,
 Și 'n chipul unei măndre și tinere fecioare, -
 El ar simți de'odată tot visu-i implinit;

Acel ce sub un paltin, la ale mării șoapte,
 Cu stincele imprejuru-i, pe mușchiu culcat ar fi
 La ale ei picioare din zori și până'n noapte,
 Și numai in suspinuri ei tainic i-ar vorbi;

Acel ce-ar soarbe'n peptu-i suflarea ei mult dulce,
 Ear vântul sburând sprinten prin măndru păscașei,
 Pe pleoapa lui in treacăt l'ar face să se culce,
 Sau pe obraji să-i cază in șuviți aurii;

Acel ce-ar oprî timpul in răpizile-i pasuri,
 Și ar fiesă cu-amorul aici sufletul seu,
 Uitând că și pe țermuri sbor ale vremii ceasuri,
 Ar fi el om din lume, sau vre' un Dumnezeu?

Și noi, intinși pe coasta câmpiei inverzite,
 Pe maluri ce amorul in raiu le-ar fi schimbat,
 La plângătorul murmur a mării liniștite,
 La raza ce zimbește pe-un cer inseninat,

Aici unde norocul și viața-s la olaltă,
 Pe țermul ce cu ochii ș-l măsură iubim,
 Am respirat un aer din lumea ceealaltă,
 Elisă!... Și se zice că trebui să murim!

S. G. Vărgolici.

Ceva despre literatura poporana.

Literatura noastră poetică cea mai bună este datorită în mare parte înriurii literaturii populare. Renașterea literară a început mai înainte de a se ști că poporul cântă și cântând gândește atât de adânc și de frumos; dar producerile cele de'ntăi erau mai mult de un caracter științific. Literatura frumoasă era puțin și slab reprezentată. De îndată însă ce se cunoscă ce comoară de poezie este deja cristalizată în sufletul poporului Român, de îndată ce spirite eminente se coborîră în acele regiuni intime ale vieții cămpeanului, în exterior atât de simplă și de grosolană, în interior însă adese ori atât de naltă și de ideală, de îndată literatura poetică luă un avânt puternic; produsele sale luară un caracter de originalitate, un caracter național, fără care o literatură nu este decât un palid reflex a producerilor unui alt popor. De aceea și acei poeți care se apropiară mai mult de popor, care se cufundară mai adânc în acea lume a închipuirii astfel cum și-a clădit-o poporul nostru pe pământul ce-l ocupa de atâtea secole, aceia se deosebiră mai mult prin producerile lor, pentru că prin graiul lor nu vorbea numai omul individual, ci mii și mii de glasuri contopite în unul singur.

Această puternică și necontestată înriurare a producerilor frumosului poporan asupra literaturii noastre celei culte cere o explicație; și aceasta constă în răspunsul perfect unei a producerilor frumoase instinctive ale poporului. Se pare straniu la întâia privire cum tocmai partea cea mai neștiutoare, cea mai necultă, să dea modele de frumos, cu care s'ar putea mândri chiar cele mai mari genii poetice ale

omenirii. Dacă însă vom observa cum se naște poezia poporană, vom înțelege ușor cât de îndreptățită este această stare de lucruri și pentru ce în producerea frumosului adevărată inspirațiune și modelele după care trebuie să ne îndreptăm trebuie căutate în literatura nescrisă, poporană.

Cum se naște cântecul, povestea, doina în popor? Poetul, cântărețul rămâne necunoscut; și adesea noue celor ce privim cu recunoștință la cei ce ne înveslesc sufletul prin bucurii ideale, ne pare rău de pierderea numelui său. În adevăr însă nu e așa; autori a acelor cântece, povești și doine încântătoare nu există; unul singur este acel ce le produce, unul și același autor, cu mii de spirite și de inimi, cu mii de simțiri și gândiri deosebite; acela este poporul în întregul său, în colectivitatea sa.

S'a întâmplat odată ceva, un fapt mic neînsemnat, dacă îl privim din imensitatea lumii, mare, însemnat pentru cei pe care-i au atins; acest fapt se spune din fi în părinți, se îmbogățește lipindu-se de el gândiri din memoriile prin care trece; timpul ce se scurge, aruncă asupra-i o zare albăstrie ca aceea ce acopere munții în departare, și sub densa se înalță ca aburii sub soare, formele fantastice din altă lume, din lumea visului, care se amestecă, se contopesc cu amintirea schimbată a faptelor reale, și astfel din țesătura adevărului cu închipuirea, a realității cu visul, se naște balada, legenda, povestea și celelalte forme a literaturii poporane.

Cine le a făcut?—nimene. Nici bătrânul ce a istorisit pentru întâia oară împrejurarea nepoților săi în lunga noapte de eamnă, nici copilul ce a spus-o la o clacă înfrumusețând-o cu florile ce ieu naștere în gândul ei cel tî-

se fixează până la un punct balada sau povestea. Ceea ce este în adevăr frumos; ceea ce a fost primit de sufletul întregului popor, rămâne sub forme neschimbate, stereotipe, adesea chiar cu cuvinte și zicări neînțelese, îmbrăcate în farmecul necunoscutului, și care sunt pentru timpurile noastre adesea izvoare istorice din cele mai prețioase.

Cele spuse despre poezia poporului sunt exacte și pentru producerea muzicii sale. Modulațiile voacei sau sunetele instrumentului caută să urmărească tremurul interior a sufletului omenesc mișcat de patimi și de simțiri; mulți cântă, mulți se încearcă a incorpora în acest mod mișcările interioare, dar numai acele forme rămân, sunt primite de popor, care corespund într'adevăr cu ceea ce vreau să exprim; celelalte sunt uitate și cad în părăsire.

Din acest mod de producere a frumosului poporan, se explică înalta sa superioritate și farmecul nespus cu care este îmbrăcat. El este floarea simțirilor unui popor întreg; tot ce are el mai scump, tot ce are mai nobil, tot ce are mai dăruitor. Individul poate să-și păteze sufletul cu gândiri urite precum mâinile sale cu fapte necuviincioase. O intensă coeziune de oameni însă nu poate cădea în asemenea rătăcirii. Dreptatea, bunul simț și gustul cel ales sunt întipărite în sufletul omului; rătăcirile individuale pot să le tulbure, dar nu să le înădușă. La urmă totdeauna ele es învingătoare.

Literatura poporană ne înfățișează deci un fenomen analog cu literatura scrisă. Și în această, câte opere se produc și cu toate acestea ce puține din ele rămân pentru totdeauna în mintea oamenilor? Alegerea se face în același mod. Gustul general al ome-

nirii hotărăște cu timpul asupra valorii unei producții literare, care sau este uitată, sau rămâne perpetuată în memoria generațiilor. De aceea geniile se aleg numai cu trupul și de obicei nu sunt recunoscute cât timp trăesc indivizii înzestrați cu ele.

Dar în literatură scrisă, poporul sau omenirea nu lucrează el însuși la producerea, ci numai hotărăște asupra meritului ei, el are un rol numai pasiv, rolul de critic. În literatura poporană, poporul însuși prin mulți din membrii săi lucrează la producerea frumosului. El este și critic și autor. În literatura scrisă lucrează apoi un spirit, cel mult un veac de om la o producere nemuritoare; în cea poporană lucrează mii de spirite în timp de multe veacuri la o asemenea producere. În literatura scrisă se reflectează mintea, simțirea, patimile unui om, în cea poporană mintea, simțirea, patimile unei lumi întregi. Și dacă adesea geniul individual prin puterea sborului său cuprinde lumea întreagă în el și ne destăinuște interiorul ei, literatura poporană ne destăinuște aceeași lume deadreptul pe o cale nemijlocită. În una vedem lumea—care singură e mare prin prisma cea frumoasă a geniului măreț, care orânduiește însă și colorează după firea sa ceea ce ne arată; în cealaltă vedem aceeași lume deadreptul, în ceea ce este ea, simplă și măreață ca natura ce i-a dat naștere.

Dacă literatura poporană este resumatul lucrării poetice și a criticii instinctive a unei îndelunge perioade istorice a unui popor, apoi cu tot dreptul trebuie să-i recunoaștem o mare valoare ca model și ca măsură, după care trebuie să judecăm producțiile literaturii noastre scrise de astăzi. Aceasta nu înseamnă că

năr și iubitor, nici cântărețul ce o istorisește după ani și după veacuri, în locuri îndepărtate sub o formă cu totul alta decât cea de la început. Cine le a făcut?—Toți. Căci de la cel ăntău povestitor până la cel de pe urmă, fiecare a îmbogățit spusa lui cu o gândire nouă, fiecare au adâncit simțirea întregului, au poleit graiul în care turna gândirile sale. Și nu numai atâta; dar ceea ce nu era frumos în întâmplarea însăși sau în povestirea ei de un bard de mai înainte, a fost părăsit de cel următor. Fiecare, fără să știe, fără să vree, a criticat ceea ce însuși povestea și cânta; și astfel numai după o trecere de mulți ani trebuie să scriem în stilul popular, sau poate să căutăm a imita producerile populare, încercări totdeauna nenorocite, dar înseamnă că în toate producerile poetice actuale trebuie să cautăm acele merite care fac atât de incântătoare cetirea unei balade ca Miorița, ca Mihul Copilul, Erculean sau sumă de altele. Puri-tatea limbei, formarea cuvintelor nouă în spiritul poporului, simplitatea expresiunii, ideile adânci și mărețe, simțirea cea adevărată și ideile originale particulare spiritului poporului nostru, care se întâlnesc la fie ce pas în poesia poporană.

E necontestat că în poporul nostru există în momentul de față o fierbere interioară care se manifestează între altele prin produceri poetice. Puterea există; de la îndreptarea ce va lua, atărnă succesul său. Cu modelul literaturii poporane înainte, o rătăcire este peste putință. De aici vine însemnătatea cea mare ce trebuie dată adunării de poezii, povești și legende populare.

Desvoltarea unei proze frumoase, a novejii, a romanului, așteaptă același impuls de la li-

teratura poporană pe care l'a căpătat poesia prin colecțiunile cântecelor poporane. Nu mai puțin și muzica noastră nu se poate dezvolta decât pe baza muzicii poporane, care până acuma este puțin cunoscută în cercurile culte.

A. D. Xenopol.

BIBLIOGRAFIA.

Gr. D. Patescu. Omul fisic 1 vol. 8 Buc. 1872. pr. 1 l. n.

Revista științifică anul I și II, 2 vol. câte de 24 eole 8 text și 24 stampe. București pr. 20 l. n. vol.

G. Al. Zamfrol. Franciada Cantul IV. 1 vol. 8. Buc. 1872. Pr. 1 l. n.

Dr. A. Popovici. Băile lui Ercule sau scaldele de la Meedia 1 vol. 8. Pesta 1872.

E. Sucevanu. Stenograful Român organ pentru propagarea artei stenografice cu un curs de stenografie alăturat. Ese odată pe lună. Viena III Mathung. g. Pr. 3 fl. v. a. sau 8 franci.

Radu Cumpineanu. O privire asupra stărei sociale a țeraurilor Români. Brăila 1872.

V. Gr. Pop. Aurora Bucovinei, poezie, cu o privire fugitivă asupra literaturii Române în genere, eară în special asupra mișcării literare din acea provincie a Daciei. București 1872 Wartha, Soceș, Ioanid. Prețul 2 l. n.

CORESPONDENȚA.

D-lui Dr. D. Folticeni. Primind prețul abonamentului, respundem că vă considerăm abonat ca de la 1 Aprilie an. cur. până la 15 Martie 1873; abonamente de la 1 Iulie înainte nu se fac, fiindcă cu aceasta s'ar pierde volumele în zadar.

D-lui B. . . . Cu desăvirșire neînțeleș.

D-lui Sol. Iași. De la anul III până astăzi nu ne s'a părnt a constata nici un progres

D-lui I. B. Respins.

R. d.